

Crna Gora

DECENIJA
OBNOVE
NEZAVISNOSTI
HILJADU GODINA
DRŽAVNOSTI
2016

Da je vječna Crna Gora

CRNA GORA
Ministarstvo za ljudska i manjinska prava

**STRATEGIJA ZA ZAŠTITU LICA SA INVALIDITETOM OD
DISKRIMINACIJE I PROMOCIJU JEDNAKOSTI
ZA PERIOD 2017-2021 GODINE**

Podgorica, decembar 2016. godine

SADRŽAJ

1. UVOD.....	3
2. MEĐUNARODNO- PRAVNI OKVIR	6
3. PRAVNI OKVIR U CRNOJ GORI	7
4. INSTITUCIONALNI MEHANIZMI ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA I OSNOVNIH SLOBODA	8
5. OPŠTI CILJ STRATEGIJE.....	9
6. OSNOVNI POJMOVI STRATEGIJE	9
7. OBLASTI PRIMJENE	10
7.1 POŠTOVANJE DOSTOJANSTVA LIČNOSTI LICA SA INVALIDITETOM.....	10
7.2 DISKRIMINACIJA U OBLASTI PRISTUPAČNOSTI.....	13
7.2.1 Diskriminacija u oblasti pristupačnosti objekata u javnoj upotrebi i javnim površinama.....	14
7.2.2. Diskriminacija u pristupu informacijama i komunikacijama.....	15
7.2.3. Diskriminacija u pristupu javnom prevozu.....	16
7.2.4. Diskriminacija u oblasti pružanja javnih i privatnih dobara i usluga.....	17
7.3.DISKRIMINACIJA U POSTUPCIMA PRED NADLEŽNIM ORGANIMA.....	18
7.4.DISKRIMINACIJA U OBLASTI SOCIJALNE ZAŠTITE, ADEKVATNOG ŽIVOTNOG STANDARDA , SAMOSTALNOG ŽIVOTA I ŽIVOTA U ZAJEDNICI.....	21
7.5. DISKRIMINACIJA U OBLASTI PRIVATNOSTI I PORODIČNIH ODNOSA.....	24
7.6.DISKRIMINACIJA U OBLASTI VASPITANJA, OBRAZOVANJA I STRUČNOG OSPOSOBLJAVANJA.....	26
7.7.DISKRIMINACIJA U OBLASTI PROFESIONALNE REHABILITACIJE, RADA I ZAPOŠLJAVANJA	27
7.8.DISKRIMINACIJA U OBLASTI ZDRAVSTVENE ZAŠTITE I PRISTUPA ADEKVATNIM POMAGALIMA.....	29
7.9. DISKRIMINACIJA U OBLASTI POLITIČKOG I JAVNOG ŽIVOTA.....	31
7.10.DISKRIMINACIJA U OBLASTI KULTURE, SPORTA I REKREACIJE.....	32
8. LOKALNE SAMOUPRAVE U PROCESU ZAŠTITE OD DISKRIMINACIJE LICA SA INVALIDITETOM.....	34
9. PRAĆENJE REALIZACIJE STRATEGIJE.....	35
10. REZIME	35

1. UVOD

Polazeći od osnovnog načela da su svi građani jednaki pred zakonom, te da uživaju jednaku zaštitu svojih prava bez diskriminacije po bilo kom osnovu, bez obzira na lično ili neko drugo svojstvo, te opšte zabrane diskriminacije koja je propisana i Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom kao i protokolom broj 12 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda iz 2000. godine, neophodno je stvoriti pravne pretpostavke za uvođenje svih standarda kojima se obezbjeđuje puno uživanje ljudskih prava i sprječavanje ili otklanjanje diskriminacije lica sa invaliditetom.

Strategija za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti predstavlja posebni dokument u Crnoj Gori, koji se bavi implementacijom politike zaštite prava lica sa invaliditetom od diskriminacije i promocije jednakosti sa drugim licima. Ovo je prvi strateški dokument kojim se definišu mjere i aktivnosti za obezbjeđivanje potpune zaštita od diskriminacije i uživanje jednakih prava u svim oblastima života licima sa invaliditetom .

Strategija je i odgovor Vlade Crne Gore na obaveze iz međunarodnog prava, domaćih ustavnih i zakonskih normi, koje nalažu da se kroz sistemski pristup uspostavi jednakost lica sa invaliditetom sa drugim građanima/kama, uvažavajući koncept poštovanja ljudskih prava.

Razlog za donošenje ovakvog dokumenta je dodatno utemeljen u odredbi člana 6 Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom¹, kojom se eksplicitno propisuje obaveza Ministarstvu za ljudska i manjinska prava, kao organu državne uprave nadležanom za poslove ljudskih i manjinskih prava, da pripremi strateški dokument koji se odnosi na zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti tih lica sa drugim licima.

Zakonodavstvo u Crnoj Gori sadrži normativne garancije kroz koje se izražava politika jednakog pristupa licima sa invaliditetom zakonskim, socijalnim, obrazovnim, zdravstvenim, ekonomskim i drugim društvenim procesima. Bez obzira na jednakost u propisima, u praksi lica sa invaliditetom nemaju jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava kao i ostala lica, i često su izloženi različitim oblicima diskriminacije.

Za eliminaciju diskriminacije lica sa invaliditetom, poseban značaj imaju odredbe opšteg Zakona o zabrani diskriminacije, Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom, Zakona o zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore, kao i ostalih posebnih zakona koji sadrže antidiskriminacione odredbe kojima se štite lica sa invaliditetom od svih oblika diskriminacije i kojima se uspostavlja jednakost ovih lica sa ostalim licima.

Ključni zakonski dokument kojim se zabranjuje diskriminacija lica sa invaliditetom u svim oblastima društvenog života je novi **Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom koji je Skupština Crne Gore usvojila 26. juna 2015.**

Prilikom usvajanja ovog Zakona, Skupština je donijela Zaključak, kojim je obavezala Vladu Crne Gore da u cilju implementacije Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom, uradi Analizu svih propisa u oblastima koje definiše Konvencija Ujedinjenih Nacija o pravima osoba sa invaliditetom.

Postupajući po Zaključku Skupštine Crne Gore, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je u saradnji sa nadležnim institucijama i uz ekspertsku podršku, pripremlilo

¹ Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom ("Službeni list Crne Gore", br. 035/15, 044/15)

Analizu usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom s preporukom za harmonizaciju, koju je Vlada Crne Gore usvojila na sjednici od 22. septembra 2016. godine.

Analiza predstavlja polazni osnov za definisanje mjera iz ove Strategije, koje imaju za cilj puno usaglašavanje zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom.

U cilju sagledavanja postojećeg stanja, tokom izrade Strategije Ministarstvo za ljudska i manjinska prava u saradnji sa UNDP-om je uradilo istraživanje² stavova javnosti Crne Gore o stepenu diskriminacije osoba sa invaliditetom i socijalne distance.

Prikupljeni istraživački podaci ukazuju na činjenicu da nešto malo više od polovine ukupne punoljetne opšte populacije Crne Gore ima određena lična iskustva sa licima sa invaliditetom. Istraživanje pokazuje da takvih iskustava u znatno manjem procentu, u odnosu na prosjek, ima najmlađa generacija crnogorske javnosti (uzrasta od 18 do 29 godina), a u nešto većem (ali i dalje statistički zančajnom) starija generacija. Istraživanje ukazuje da svaki drugi punoljetni stanovnik Crne Gore ima u svom neposrednom socijalnom okruženju osobu sa nekom vrstom invaliditeta.

Ako se uzme u obzir tip invaliditeta lica sa kojima opšta javnost ima određenu vrstu kontakta, podaci iz istraživanja nedvosmisleno ukazuju na činjenicu da je najčešće personalno iskustvo u vezi sa licima sa invaliditetom vezano za osobe sa fizičkim invaliditetom (67%), a zatim slede iskustva sa licima koje imaju različite vrste senzornog invaliditeta. Najmanji procenat iskustava opšta populacija u Crnoj Gori ima sa licima koje imaju određene vrste intelektualnih oštećenja.

Rezultati istraživanja takođe pokazuju da veći dio javnosti procenjuje da lica sa invaliditetom ostvaruju prava koja zakon garantuje svim građanima u oblastima zdravstvene zaštite, socijalne zaštite, postupanja policije, pristupa informacijama i komunikacijama. Ipak i u tim domenima društvenog i ekonomskog života Crne Gore, preko ¼ javnosti procenjuje da osobe sa invaliditetom nisu u potpunosti ravnopravne sa ostatkom populacije.

Četiri „kritične“ oblasti u kojima osobe sa invaliditetom identifikuju najmanji stepen ostvarivanja svojih, zakonom zagarantovanih prava su:

- zapošljavanje, napredovanje u radnom ambijentu,
- učešće u sportskim i rekreativnim aktivnostima,
- pristupačnost i mogućnost participacije u kulturnim i umetničkim aktivnostima i
- korišćenje javnih površina i objekata.

Istraživanjem su utvrđeni podaci koji se tiču percepcije, odnosno stavova i mišljenja javnosti o stepenu ostvarivanja prava osoba sa invaliditetom koje zakon garantuje svim građanima.

Rezultati istraživanja pokazuju da se promjene koje su vaninstitucionalizovane, a odnose se na pružanje podrške utiču na mijenjanje stavova kod opšte javnosti Crne Gore. Istraživanje ukazuje da se promjene u individualnim stavovima odvijaju sporo i teško i da se za njihovu promjenu nisu dovoljne samo zakonske norme. Zakoni su okvir za stvaranje pozitivnog društvenog konteksta. Promjene stereotipa, negativnih stavova

² Istraživanje o obimu i tipovima diskriminacije osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori. (UNDP –Ministarstvo za ljudska i manjinska prava) septembar 2016. godine

i retrogradnih razmišljanja u bilo kojoj društvenoj sferi i prema bilo kom društvenom problemu i pitanju, nastaju kroz daleko intenzivnije komunikacijsko (institucionalno i vaninstitucionalno, formalno i neformalno) djelovanje, socijalno stimulisanje konkretnih akcija i interakcija, kreiranje pozitivnog neposrednog iskustva opšte javnosti. To je proces koji zahteva više energije, vremena i resursa, ali istraživanje ukazuje da u Crnoj Gori postoji određeni pozitivan socijalni ambijent u kome treba nastaviti sa dugoročnom politikom u cilju daljeg unapređenja stanja u oblasti zaštite od diskriminacije lica sa invaliditetom.

Za ostvarivanje svih predloženih koraka neophodna je saradnja medija, međunarodnih i domaćih organizacija, udruženja lica sa invaliditetom, samih lica sa invaliditetom, državnog i privatnog sektora. Osim unapređenja prethodnih zakonodavnih i strateških mjera, važno je da predstavnici udruženja lica sa invaliditetom, ali i sama lica sa invaliditetom treba da što češće budu prisutne u medijima, da javno govore o svojim pozitivnim i negativnim iskustvima koja stiču svakodnevnim životom u Crnoj Gori, čime će direktno uticati na veći stepen informisanosti građana Crne Gore. Na taj način, pomoći će da građani/ke budu više informisani o svim pravima ovih lica, kako bi se poštovala njihova prava i ravnopravnost sa drugim licima, bez diskriminacije.

Istraživanje je takođe ukazalo da lica sa invaliditetom imaju najviše problema u ostvarivanju prava koje zakon garantuje svim građanima. Skoro 60% građana Crne Gore smatra da je to oblast zapošljavanja, odnosno da u toj oblasti lica sa invaliditetom najteže ostvaruju svoja prava. Kao i u slučaju procjene opšte javnosti i lica sa invaliditetom najveće prepreke i ograničenja u ostvarivanju svojih prava vide u domenu zapošljavanja. Procenat odgovora koji su lica sa invaliditetom dala u ovu oblast društvenog života je potpuno identičan kao i u slučaju procjene koju je dala opšta populacija. Sledeća kritična oblast je socijalna zaštita koju očigledno lica sa invaliditetom u znatno većoj meri vrednuju nego opšta javnost, i gde prepoznaju takođe značajne teškoće u ostvarenju prava, a na trećem mjestu je korišćenje javnih površina, javnih objekata i prevoza što je u značajnoj meri konzistentno sa procjenom opšte javnosti.

Strategija za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2017-2021, sa Akcionim planom 2017/2018 godine predstavlja rezultat rada predstavnika Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ministarstva pravde, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva finansija, Ministarstva prosvjete, Ministarstva kulture, Ministarstva ekonomije, Ministarstva saobraćaja i pomorstva, Ministarstva održivog razvoja i turizma, Ministarstva zdravlja, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva javne uprave, Ministarstva sporta Uprave za inspeksijske poslove, Zajednice Opština Crne Gore, Zavoda za školstvo, Institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Udruženja mladih sa hendikepom Crne Gore-UMHCG, Udruženja roditelja djece sa teškoćama u razvoju "Naša inicijativa" i predstavnici međunarodne organizacije u Crnoj Gori u svojstvu posmatrača.

Savjet Evrope u okviru projekta PREDIM obezbijedio je stručnu pomoć **medjunarodnog eksperta**, čija je obaveza bila izrada inicijalnog dokumenta i koordinacija rada sa članovima radne grupe do izrade finalnog strateškog rješenja.

Odnos između Strategije za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2017-2021. godine i Strategije za unapređenje položaja lica sa invaliditetom 2016- 2020.godine.

Vlada Crne Gore je 2016. godine usvojila Strategiju za unapređenje položaja lica sa invaliditetom čiji je cilj unapređenje položaja lica sa invaliditetom i uspostavljanje najšireg pravnog okvira za definisanje politike, a koji uzima u obzir sveobuhvatnu problematiku sa kojom se suočavaju lica sa invaliditetom, dok je Strategija za zaštitu

lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti usmjerena jedino i isključivo na zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i postizanje jednakosti lica sa drugim licima, pri čemu naročito uzima u obzir višestruku diskriminaciju lica sa invaliditetom koja istovremeno spadaju i u neku drugu ranjivu grupu.

2. MEĐUNARODNO- PRAVNI OKVIR

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima garantuje jednakost za sve. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima je ovo pravo potvrdio i u članu 26, koji je takođe garantuje jednakost pred zakonom bez diskriminacije, uz efikasnu zakonsku zaštitu.

U nastojanju da se dovede do poboljšanja položaja lica sa invaliditetom 2006. godine **Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila je Konvenciju o pravima lica sa invaliditetom** čiji je cilj „unapređenje, zaštita i osiguranje punog i ravnopravnog uživanja ljudskih prava i osnovnih sloboda lica sa invaliditetom i unapređenje njihovog urođenog dostojanstva.“

Konvencija UN o pravima lica sa invaliditetom je postala najvažniji međunarodni ugovor u oblasti zaštite ljudskih prava lica sa invaliditetom i njen osnovni cilj je da promoviše, štiti i osigura puno i ravnopravno uživanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane svih lica sa invaliditetom, kao i da promoviše poštovanje njihovog urođenog dostojanstva. Konvencija se zasniva na načelima:

- 1) poštovanja urođenog dostojanstva, individualne autonomije lica sa invaliditetom, uključujući njihovo pravo da donose odluke o sopstvenim životima i samostalnosti tih osoba;
- 2) nediskriminaciji;
- 3) punom i efektivnom učešću i uključenosti u sve sfere društvenog života;
- 4) poštovanja različitosti i prihvatanja lica sa invaliditetom kao dijela ljudske vrste i raznovrsnosti ljudskog roda;
- 5) jednakosti mogućnosti;
- 6) pristupačnosti;
- 7) jednakosti muškaraca i žena;
- 8) poštovanja razvijajućih kapaciteta djece sa invaliditetom i poštovanje prava te djece da očuvaju sopstveni identitet.

Konvenciju je Crna Gora ratifikovala 2009. godine.

Evropska strategija za osobe sa invaliditetom 2010-2020, predstavlja okvir za djelovanje na nivou Evropske Unije, u okviru svojih nadležnosti usmjerene na unapređenje položaja lica sa invaliditetom, bez obzira na pol i godine života.

Opšti cilj Strategije EU je da osnaži lica sa invaliditetom tako da u potpunosti mogu da uživaju sva prava i da imaju punu korist od učešća u društvu i ekonomiji Evropske Unije, odnosno puno ekonomsko i socijalno učešće lica sa invaliditetom u životu zajednice.

Strategija EU bazirana je na Povelji EU o osnovnim pravima, Sporazumu o funkcionisanju EU, Konvenciji Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom, rezolucijama Savjeta i Evropskog parlamenta.

Strategija definiše aktivnosti na nivou EU kojima bi se dopunile aktivnosti koje se preduzimaju na nacionalnom nivou, kao i mehanizme potrebne za sprovođenje Konvencije UN na nivou EU, a u okviru EU nadležnosti.

Strategija EU usmjerena je na uklanjanje prepreka sa kojima se suočavaju lica sa invaliditetom, a Evropska komisija (EK) je identifikovala osam ključnih oblasti djelovanja, a to su: pristupačnost, participacija, jednakost, zapošljavanje, obrazovanje i obuka, socijalna zaštita, zdravstvo i međunarodne aktivnosti.

3. PRAVNI OKVIR U CRNOJ GORI

Ustav Crne Gore, kao najviši pravni akt, članom 6. garantuje zaštitu ljudskih prava i sloboda, a članom 7. promovise zabranu izazivanja ili podsticanja mržnje ili netrpeljivosti po bilo kom osnovu, proklamuje zabranu diskriminacije i propisuje da se neće smatrati diskriminacijom propisi i uvođenje posebnih mjera koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju.

Odredbom člana 9 Ustava Crne Gore utvrđeno je da su potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava predstavljaju sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka i imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva. Ustav članom 68. garantuje posebnu zaštitu lica sa invaliditetom. Odredbom člana 81 Ustava Crne Gore je utvrđeno da je Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore je samostalan i nezavisan organ koji preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda, i vrši funkciju na osnovu Ustava, zakona i potvrđenih međunarodnih ugovora, pridržavajući se i načela pravde i pravičnosti.

Najznačajni međunarodni ugovor koji je Crna Gora ratifikovala u oblasti zaštite prava lica sa invaliditetom je Konvencija UN o pravima lica sa invaliditetom.

Zakon o zabrani diskriminacije³ oblast zaštite od diskriminacije uređuje na sistemski način. U njemu je razrađena i konkretizovana zaštita od diskriminacije, kao i definisani institucionalni mehanizmi zaštite: Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda, kojem građani/ke mogu da se obrate pritužbom; sudovi, odnosno pravo na podnošenje tužbe sudu; organi za prekršaje; kao i inspekcije u smislu nadzora u oblastima: pružanja usluga, građevinarstva, zdravstva, prosvjete i sporta, rada i zapošljavanja, zaštite na radu, saobraćaja, turizma i druge oblasti. Izmjenama i dopunama ovog Zakona iz 2014. uvedena je promocija jednakosti kao značajne aktivnosti u cilju prevencije diskriminacije. Zakon o zabrani diskriminacije prepoznaje „invaliditet“ kao osnov diskriminacije (čl.2), i definiše diskriminaciju lica sa invaliditetom, kao nedostupnost prilaza objektima i površinama u javnoj upotrebi licima smanjene pokretljivosti i licima sa invaliditetom, odnosno onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje korišćenja navedenih objekata, na način koji nije nesrazmjeran teret za pravno ili fizičko lice koje je dužno da to omogući. Diskriminacija lica sa invaliditetom postoji i u slučaju kad nijesu preduzete posebne mjere za otklanjanje ograničenja, odnosno nejednakog položaja u kojem se ta lica nalaze;

Novi **Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom**⁴ je usklađen sa Konvencijom UN o pravima osoba sa invaliditetom. Najznačajnija novina koju je ovaj Zakon uveo su visoke novčane kazne za učinjenu diskriminaciju lica sa invaliditetom.

U skladu sa Zaključkom Skupštine Crne Gore, prilikom donošenja ovog Zakona, urađena je **Analiza usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom, koja je dala preporuke za harmonizaciju oko 60 zakona.**

³ Zakon o zabrani diskriminacije ("Službeni list Crne Gore", br. 046/10, 040/11 018/14)

⁴ Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom ("Službeni list Crne Gore", br. 035/15, 044/15)

4. INSTITUCIONALNI MEHANIZMI ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA I OSNOVNIH SLOBODA

Institucionalni okvir za ostvarivanje, promociju i zaštitu ljudskih prava u pravnom sistemu Crne Gore čine institucije u koje se svrstavaju: Ustavni sud, Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, inspeksijski organi, sudstvo, tužilaštvo i policija.

Ustavni sud odlučuje o saglasnosti zakona sa Ustavom i potvrđenim i objavljenim međunarodnim ugovorima; saglasnosti drugih propisa i opštih akata sa Ustavom i zakonom; ustavnoj žalbi zbog povrede ljudskih prava i sloboda zajamčenih Ustavom, nakon iscrpljivanja svih djelotvornih pravnih sredstava i druga pitanja u skladu sa Zakonom.

Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore je razmatrilo predloge zakona, drugih propisa i opštih akata i druga pitanja koja se odnose na: slobode i prava i čovjeka i građanina, sa posebnim osvrtom na manjinska prava, primjenu potvrđenih međunarodnih akata koji se odnose na ostvarivanje, zaštitu i unaprjeđivanje ovih prava; prati ostvarivanje dokumenata, mjera i aktivnosti za unaprjeđivanje nacionalne, etničke i druge ravnopravnosti, posebno u oblasti obrazovanja, zdravstva, informisanja, socijalne politike, zapošljavanja, preduzetništva, procesa odlučivanja i sl; učestvuje u pripremi i izradi dokumenata i usaglašavanju zakonodavstva u ovoj oblasti sa standardima u evropskom zakonodavstvu; saraduje sa odgovarajućim radnim tijelima drugih parlamenata i nevladinim organizacijama iz ove oblasti.

Institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore je od donošenja Zakona o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda postala nacionalni institucionalni mehanizam za zaštitu ljudskih prava i sloboda i zaštitu od diskriminacije, a od donošenja Zakona o zabrani diskriminacije njegove nadležnosti i postupanja u slučajevima diskriminacije, uključujući i diskriminaciju lica sa invaliditetom, su precizana ovim zakonom.

U izvršnoj vlasti, primarnu ulogu ima **Ministarstvo za ljudska i manjinska prava** kada je u pitanju zaštita ljudskih prava i zaštita od diskriminacije lica sa invaliditetom, te promocija jednakosti i tolerancije. Ovo ministarstvo, pored ostalog, obavlja poslove koji se odnose na: zaštitu ljudskih prava i sloboda, ako ta zaštita nije u nadležnosti drugih ministarstava; zaštitu od diskriminacije i promociju jednakosti; koordinaciju aktivnosti koje imaju za cilj zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti tih lica sa drugim licima; praćenje primjene međunarodnih standarda za zaštitu lica sa invaliditetom i preduzimanje mjera za njihovu implementaciju u pravni sistem; pripremu strateškog dokumenta koji se odnosi na zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti tih lica sa drugim licima; organizovanje istraživanja i analiza stanja u oblasti zaštite lica sa invaliditetom od diskriminacije i promocije jednakosti tih lica sa drugim licima; saradnju sa lokalnom samoupravom u oblasti zaštite lica sa invaliditetom od diskriminacije i promocije jednakosti tih lica sa drugim licima; uspostavljanje saradnje sa nevladinim organizacijama u oblasti zaštite lica sa invaliditetom od diskriminacije i promocije jednakosti tih lica sa drugim licima; eliminisanje stereotipa i predrasuda o licima sa invaliditetom; organizovanje edukacija i treninga za različite ciljne grupe u cilju podizanja nivoa svijesti o licima sa invaliditetom i njihovim pravima i druge poslove vezane za zaštitu pripadnika ove populacije.

5. OPŠTI CILJ STRATEGIJE

Opšti cilj Strategije je omogućavanje potpune ravnopravnosti lica sa invaliditetom sa drugim licima u skladu sa načelima UN Konvencije o pravima lica sa invaliditetom, Ustavom i zakonom.

Zadaci strategije: Usklađivanje pravnog okvira sa međunarodnim standardima, sprečavanje kršenja zabrane diskriminacije prema licima sa invaliditetom kroz obezbjeđivanje punog sprovođenja antidiskriminacionog zakonodavstva, praćenje i sprovođenje Konvencije UN o pravima lica sa invaliditetom.

6. OSNOVNI POJMOVI STRATEGIJE

Lice sa invaliditetom je lice koje ima dugoročno fizičko, mentalno, intelektualno ili senzorno oštećenje, koja u sadejstvu sa različitim barijerama mogu otežati puno i efektivno učešće tog lica u društvu na osnovu jednakosti sa drugima.⁵

Diskriminacija po osnovu invaliditeta je svako pravno ili faktičko, neposredno ili posredno, namjerno ili nenamjerno pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu, odnosno grupi lica sa invaliditetom u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na lice sa invaliditetom, zbog kojeg se licu sa invaliditetom otežava ili negira priznavanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava i sloboda u političkom, obrazovnom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, sportskom, građanskom i drugim oblastima javnog i privatnog života.

Diskriminacijom po osnovu invaliditeta smatra se i pozivanje, pomaganje, podsticanje ili podstrekavanje, davanje instrukcija, uznemiravanje, kao i najavljena mogućnost da određeno lice ili grupa lica sa invaliditetom budu izloženi diskriminaciji. Pristanak lica sa invaliditetom na diskriminaciju po osnovu invaliditeta ne oslobađa odgovornosti lica koje vrši diskriminaciju.

Diskriminaciju predstavlja i uključuje uskraćivanje razumnih adaptacija.

Razumne adaptacije⁶ jesu neophodne i odgovarajuće modifikacije i prilagodjavanja koje ne predstavljaju nesrazmjerni ili neprimjeren teret, a potrebne su u konkretnim slučajevima kako bi se licima sa invaliditetom garantovalo uživanje ili ostvarivanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda na jednakim osnovama.

7. OBLASTI PRIMJENE

Kako bi se omogućila efikasna primjena Strategije i njeno praćenje, ovaj programski dokument je podijeljen na oblasti koje Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom poznaje kao oblasti djelovanja.

Oblasti na koje se Strategija odnosi su:

- Poštovanje dostojanstva ličnosti lica sa invaliditetom.
- Diskriminacija u oblasti pristupačnosti (fizičke sredine, informacijama i komunikacijama, javnog prevoza, diskriminacija u pristupu javnim i privatnim dobrima i uslugama
- Diskriminacija u postupcima pred nadležnim organima
- Diskriminacija u oblasti privatnosti i porodičnih odnosa
- Diskriminacija u oblasti vaspitanja, obrazovanja i stručnog osposobljavanja
- Diskriminacija u oblasti profesionalne rehabilitacije, rada i zapošljavanja
- Diskriminacija u oblasti socijalne zaštite i adekvatnog životnog standarda
- Diskriminacija u oblasti zdravstvene zaštite
- Diskriminacija u oblasti političkog i javnog života
- Diskriminacija u oblasti sporta, kulture i rekreacije

⁵ Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom čl.2.

⁶ Konvencija UN o pravima lica sa invaliditetom

7.1 POŠTOVANJE DOSTOJANSTVA LIČNOSTI LICA SA INVALIDITETOM

Sistemske okviri zaštite od diskriminacije čine opšti Zakon o zabrani diskriminacije, Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Zakon o rodnoj ravnopravnosti. Osim navedenih čitav niz zakona sadrži anti-diskriminacionu klauzulu kojom se državni i drugi organi uprave i lokalne samouprave, organizacije koje vrše javna ovlaštenja, preduzetnici, pravna i fizička lica obavezuju da sprovedu zakon i vrše djelatnost, odnosno preduzimaju radnje činjenja i nečinjenja na način kojim neće povrijediti načelo zabrane diskriminacije. Ovakva obaveza proizilazi iz sistemskih zakona i odredbi na koje subsidijarno upućuju ili bi trebali upućivati posebni zakoni.

Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom konstituiše trostruku obavezu: zabrane i zaštite od diskriminacije, ali i promocije jednakosti koja se ostvaruje u skladu sa ovim zakonom. Osim toga, na zabranu i zaštitu od diskriminacije, kao i na promociju jednakosti primjenjuju se i odredbe drugih zakona kojima se uređuje zabrana i zaštita od diskriminacije po pojedinim osnovama ili u vezi sa ostvarivanjem pojedinih prava (čl.1 Zakona).

Ključna načela Zakona su: poštovanje ljudskih prava i dostojanstvo; ostvarivanje prava na donošenje sopstvenih odluka i samostalnost; puno i efektivno učešće i uključenost u sve oblasti društvenog života; uključivanje u sve procese u kojima se odlučuje o njegovim pravima i obavezama; jednakost u ostvarivanju prava i obaveza sa drugim licima; i poštovanje i uvažavanje različitosti u svim oblastima života.

Osim navedenih načela i definicija, Zakon posebno naglašava princip afirmativne akcije usmjeren na stvaranje uslova za jednako priznavanje, uživanje i ostvarivanje ljudskih prava i sloboda i postizanje stvarne ravnopravnosti lica sa invaliditetom sa drugim licima, kao i unapređenje poštovanja njihovog urođenog dostojanstva.

Posebno značajan aspekt zakonodavstva je podjela nadležnosti u postupcima za zaštitu od diskriminacije, odnosno konkurencija postupaka koji se pokreću kod nadležnih državnih organa. U skladu sa Zakonom o zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Zaštitnik samostalno i nezavisno, na načelima pravde i pravičnosti, preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda, kad su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem državnih organa, organa državne uprave, organa lokalne samouprave i lokalne uprave, javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlaštenja i kažnjavanja i mjere za zaštitu od diskriminacije (član 2.). Zakon predviđa da će u okviru rada zaštitnika naročito predvidjeti specijalizacija iz oblasti prava lica sa invaliditetom.

Analiza usklađenosti zakonodavstva sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom je pokazala da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore uglavnom usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije. Relevantne odredbe Zakona o zabrani diskriminacije i Zakona su saglasne. Zakon o medijima nije usklađen sa Zakonom, dok je Zakon o elektronskim medijima usklađen sa Zakonom. Zakon o javnim okupljanjima i javnim priredbama je usklađen sa Zakonom. Zakon o zaštiti potrošača nije usklađen sa Zakonom. Krivični zakonik je djelimično usklađen sa Zakonom.

Preporuke iz Analize usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom:

Potrebno je izmijeniti relevantnu odredbu Zakona o medijima na taj način što će se propisati zabrana govora mržnje u odnosu na lica sa invaliditetom ili u odnosu na svako lice ili grupu koja se izdvaja od drugih na osnovu ličnog svojstva, a s obzirom da je neopravdano štiti od govora mržnje samo one koji dijele istu rasu, veru, naciju, etničku grupu, pol i seksualnu opredijeljenost.

Potrebno je izmijeniti relevantnu odredbu Zakona o zaštiti potrošača na taj način što će se zaštita od diskriminativnog oglašavanja proširiti i na lica sa invaliditetom, odnosno svako lice ili grupu koja se izdvaja od drugih na osnovu ličnog svojstva, a s obzirom da je neopravdano štiti od govora mržnje samo one koji dijele istu rasu, pol, nacionalnost i religijska ili politička ubjeđenja.

Potrebno je izmijeniti odredbu iz člana 199. Krivičnog zakonika na način što će se obezbijediti zaštita dostojanstva lica sa invaliditetom, odnosno lica ili grupe koja se izdvaja od drugih na osnovu ličnog svojstva od akata izlaganja poruzi, a s obzirom da je neopravdano štiti od izlaganja poruzi samo manjinske narode i druge manjinske zajednice.

Lica sa invaliditetom nijesu ohrabrena za pokretanje postupaka za zaštitu od diskriminacije. Prema podacima Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, 01.01.2016-30.06.2016. godine Zaštitnik je imao u radu **tri predmeta** u kojima nije nađena diskriminacija lica sa invaliditetom, a odnosili su se na oblast zdravstva, pristupa postupcima pred organima javne vlasti i pružanju javnih usluga. Zaštitnik je u 2015.godine u radu imao **ukupno šest (6)** pritužbi koje su se odnosile na diskriminaciju po osnovu invaliditeta. U tri (3) predmeta Zaštitnik je utvrdio povredu prava i dao mišljenje sa preporukom, u dva (2) predmeta Zaštitnik nije postupao (u jednom predmetu je upućeno na korišćenje efikasnog i djelotvornog pravnog sredstva, dok u drugom predmetu nije postupano iz razloga što je pritužba ponovljena, a nijesu podnijeti novi dokazi). U jednom (1) predmetu Zaštitnik je okončao postupanje, obzirom da je tekao postupak za ostvarivanje prava pred drugim organom u razumnim rokovima. Navedeni slučajevi odnosili su se na (ne)pristupačnost objekata u javnoj upotrebi i usluge u saobraćaju. U 2014. godini Zaštitnik je u izvještajnom periodu imao **sedam pritužbi u radu, od kojih su četiri okončane na drugi način (miješanjem u parnični postupak na strani tužioca u tri slučaja, odnosno odlukom da se ne miješa u sudski postupak koji je već pokrenut u jednom slučaju), u jednom je povreda otklonjena u toku postupka, a u jednom slučaju nije nađena povreda prava.** Konačno, u jednom predmetu postupak je obustavljen iz razloga što podnosilac u ostavljenom roku, a ni nakon toga nije dopunio pritužbu.

Skoro svi slučajevi su se odnosili na (ne)pristupačnost objekata u javnoj upotrebi, a jedan je bio u vezi pežorativnog govora kojim se vrijeđaju osjećanja lica sa invaliditetom (otklonjena u toku postupka javnim izvinjenjem). **U 2013. godini Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore u izvještajnom periodu imao je u radu šest (6) pritužbi, koje su se odnosile na diskriminaciju po osnovu invaliditeta (primarno u oblasti javnog prevoza, u području rada i dr).**

Područje inspeksijskog nadzora je predviđeno kao posebno značajna oblast i prva linija dodira sa diskriminacijom u mnogim oblastima koje su obuhvaćene inspeksijskim nadzorom. To podrazumijeva visok stepen edukacije o standardima i načinu otkrivanja diskriminacije, a posebno kod onih inspektora koji nijesu pravničke struke, što može predstavljati ozbiljan problem u ovoj fazi implementacije zakona. O tome svjedoči i izuzetno mali broj prijavljenih slučajeva diskriminacije (u 2015.godini samo pet) i još manji broj procesuiranih slučajeva (jedan). Dovoljno je osvrnuti se samo na jedno područje (pristupačnost objekata u javnoj upotrebi) i utvrditi očiglednu diskrepancu između realnosti i broja postupaka koji bi trebali slijediti pravni put zaštite od diskriminacije kada su inspekcije u pitanju.

Strateški cilj u oblasti poštovanja dostojanstva ličnosti lica sa invaliditetom

- Obezbijediti puno poštovanje dostojanstva ličnosti i poštovanje ljudskih prava lica sa invaliditetom bez diskriminacije.

Strateške mjere u oblasti poštovanja dostojanstva ličnosti lica sa invaliditetom

- Pratiti primjenu međunarodnih dokumenata i konvencija, kao i usvojenih međunarodnih standarda za zaštitu lica sa invaliditetom, preduzimanje mjera za

njihovu implementaciju u pravni sistem Crne Gore i praćenje poštovanja tih dokumenata;

- Organizovati istraživanja i analiza stanja u oblasti zaštite lica sa invaliditetom od diskriminacije i promocije jednakosti tih lica sa drugim licima;
- Unaprijediti saradnju sa lokalnim samoupravama u oblasti zaštite lica sa invaliditetom od diskriminacije i promocije jednakosti tih lica sa drugim licima u lokalnim sredinama;
- Unaprijediti saradnju sa nevladinim organizacijama u oblasti zaštite lica sa invaliditetom od diskriminacije i promocije jednakosti tih lica sa drugim licima;
- Eliminirati stereotipe i predrasude o licima sa invaliditetom, kao i štetne radnje kojima se diskriminišu ova lica u svim oblastima života, uključujući i predrasude zasnovane na polu i uzrastu;
- Organizovati edukacija i treninga za različite ciljne grupe u cilju podizanja nivoa svijesti o licima sa invaliditetom i njihovim pravima;
- Pokrenuti i sprovesti kampanja za podizanje nivoa svijesti javnosti o licima sa invaliditetom i njihovim pravima, uključujući rad sa djecom, od najranijeg uzrasta i kroz sve nivoe obrazovnog sistema;
- Podsticati medije da promovišu prava i zaštitu od diskriminacije lica sa invaliditetom; i
- Uvesti i izraditi program o konceptu ljudskih prava lica sa invaliditetom i principu razumnih adaptacija u materijalima za polaganje stručnog ispita za rad u državiim organima;

7.2 DISKRIMINACIJA U OBLASTI PRISTUPAČNOSTI

Shodno članu 9. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, države potpisnice su u obavezi preduzeti odgovarajuće mjere da licima sa invaliditetom, a na osnovu jednakosti sa drugima obezbijede pristup, izgrađenom okruženju, prevozu, informacijama i komunikacijama, uključujući informacione i komunikacione tehnologije i sisteme, kao i drugim uslugama i objektima namijenjenim javnosti, kako u urbanim tako i u ruralnim sredinama.

Pristupačnost fizičke sredine, informaciono komunikacionim tehnologijama, prevozu i stanovanju izuzetno su važni segmenti života lica sa invaliditetom od kojih zavisi kvalitet života. Razvoj i sprovođenje politika vezanih uz pristupačnost doprinosi značajnom poboljšanju kvaliteta života lica sa s invaliditetom i predstavlja preduslov za postizanje jednakih mogućnosti, samostalnog života i aktivnog učestvovanja lica s invaliditetom u životu zajednice.

7.2.1 Diskriminacija u oblasti pristupačnosti objekata u javnoj upotrebi i javnim površinama

Analiza usklađenosti zakonodavstva Crne Gore sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom je pokazala da je zakonodavstvo Crne Gore u ovoj oblasti usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije. To se zasniva se na činjenici da je odredbama posebnih zakona, ali i Pravilnika o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom koji je nadležno ministarstvo za poslove uređenja prostora usvojilo na osnovu zakonskih odredbi, obezbijeden nesmetan pristup i boravak licima sa invaliditetom u objektima i na površinama u javnoj upotrebi u skladu sa odredbama Zakona i Konvencije.

Postoji veliki broj objekata u javnoj upotrebi koji nijesu pristupačni licima sa invaliditetom. Poseban problem predstavlja što je određeni broj ustanova sa javnim ovlašćenjima kao i veliki broj državnih institucija smješten u starim zgradama koje su

izgrađenje po propisima koji su važili u vrijeme izgradnje tih objekata. Potreba njihovog prilagođavanja, odnosno obezbjeđivanja pristupačnosti licima sa invaliditetom iziskuje ogromna novčana sredstva. Većinu objekata nemoguće je uopšte prilagoditi i učiniti pristupačnim licima sa invaliditetom. U ovakvoj situaciji, lica sa invaliditetom ne mogu uživati puno pravo na slobodno kretanje., što predstavlja diskriminaciju.

Rezultati istraživanja iz 2016. godine pokazuju da većina građana Crne Gore smatra da objekti u javnoj upotrebi nijesu prilagođeni potrebama lica sa invaliditetom. Građani, njih 1/3 smatra da je ovo pitanje parcijalno (delimično) riješeno, odnosno da postoje objekti koji jesu i oni koji nijesu prilagođeni licima sa invaliditetom, dok 13% građana Crne Gore smatra da je pristupačnost javnih objekata u potpunosti prilagođena ovim licima. U pogledu procjene stepena dostupnosti i pristupačnosti javnih objekata licima sa invaliditetom, istraživanje je pokazalo da ova lica imaju rigoroznije stavove. Skoro 60% lica sa invaliditetom (nasuprot 50% opšte javnosti) procenjuje da takvi objekti nisu uopšte ili su nedovoljno prilagođeni. Iako postoji zakonska obaveza da svi objekti u javnoj upotrebi na ulazu imaju orijentacioni plan kretanja sa rasporedom svih prostorija u objektu, situacija po ovom pitanju je jako loša jer se postojeći zakon ne implementira. Osobe sa oštećenjem vida takođe nisu u mogućnosti da koriste bankomate u bankama jer oni nisu prilagođeni za ove osobe.

Strateški cilj u oblasti zabrane diskriminacije lica sa invaliditetom u pristupu objektima i površinama u javnoj upotrebi

Ravnopravan pristup licima sa invaliditetom u oblasti pristupačnosti objektima u javnoj upotrebi i javnim površinama.

Strateške mjere u oblasti zabrane diskriminacije lica sa invaliditetom u pristupu objektima i površinama u javnoj upotrebi

- Obezbijediti implementaciju propisa i izgradnju pristupačnog okruženja;
- Edukovati državne i lokalne službenike i namještenike i vršioce javnih funkcija o konceptu pristupačnosti postojećih objekata;

7.2.2 Diskriminacija u pristupu informacijama i komunikacijama

Analiza usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom je pokazala da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore djelimično usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije. Relevantne odredbe Zakona o elektronskim komunikacijama usklađene su sa Zakonom i Konvencijom. Relevantne odredbe Zakona o slobodnom pristupu informacijama usklađene su sa Zakonom i Konvencijom. Medijski zakoni: Zakon o medijima, Zakon o elektronskim medijima i Zakon o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore uglavnom su usklađeni sa Zakonom i Konvencijom. Zakon o zaštiti potrošača usklađen je sa Zakonom i Konvencijom.

U Analizi se prepoznaje da je nepostojanje Zakona o upotrebi znakovnog jezika jedan od ključnih deficita pravnog sistema Crne Gore u obezbeđivanju pristupa i razmjeni informacija za lica oštećenog sluha, te je potrebno bez odlaganja pristupiti izvršenju obaveze iz relevantne odredbe Konvencije i usvojiti ovaj zakonski tekst.

Preporuke iz Analize usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom:

Iako medijski zakoni sadrže odredbe koje se odnose na obavezu obezbeđivanja pristupa informacijama za lica sa invaliditetom, a posebno za lica oštećenog sluha i vida, njihov sadržaj bi trebalo dopuniti upućivanjem na obavezu korišćenja znakovnog jezika, titlovanja domaćih

filmova i drugim specifičnim obavezama pomoću kojih se može obezbediti efektivan pristup informacijama za ovu grupu lica.

Potrebno je izmijeniti odredbu člana 2. Zakona o javnim radio-difuznim servisima Crne Gore na taj način što će garancija jednakosti u pogledu prava na informisanje proširiti i na lica sa invaliditetom, odnosno svako lice ili grupu koja se izdvaja od drugih na osnovu ličnog svojstva, a s obzirom da je neopravdano ovu garanciju vezati samo za one koji su iste političke, verske, kulturne, rasne ili polne pripadnosti.

Iako Zakon o zaštiti potrošača sadrži adekvatne odredbe koje se odnose na pristup informacijama o robama i uslugama, potrebno je u Zakon o unutrašnjoj trgovini iz 2008. (Službeni list CG, br. 49/2008), unijeti barem načelne odredbe koje podržavaju zakonska rešenja o pravima potrošača, a s obzirom na činjenicu da je Zakon o unutrašnjoj trgovini matični zakon za sve one koji se bave trgovinom, odnosno kupovinom i prodajom robe ili vršenjem trgovinskih usluga.

Mada nema podataka o pristupačnosti informacija za lica sa invaliditetom očigledno je da je pristupačnost informacija i komunikacija sporadična, prije nego redovna pojava. U Crnoj Gori još uvijek ne postoji nijedan ovlašćeni sudski tumač gestovnog jezika, već samo jedan licencirani tumač. Znakovni jezik još uvijek nije zakonski prepoznat i priznat, pa samim tim ni profesija tumača za znakovni jezik. Nepostojanje Zakona o upotrebi znakovnog jezika se pokazuje kao jedan od ključnih deficita pravnog sistema Crne Gore u obezbeđivanju pristupa i razmjeni informacija za lica oštećenog sluha.

Poslednje istraživanje koje je sproveo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i UNDP od septembra 2016. godine je pokazalo da je najveći procenat ispitanika lica sa invaliditetom ocenjuje da je ostvarivanje prava na informisanje i komunikaciju delimično omogućen. Ipak, čak 18 procenata smatra da pristup informacijama i komunikacijama uopšte nije omogućen.

Pored problema u pristupačnosti informacijama i komunikacijama koje imaju lica sa oštećenjem vida i sluha, naročito je zabrinjavajuća pristupačnost informacija licima sa invaliditetom koja ne razumiju crnogorski jezik, te licima sa intelektualnim invaliditetom, budući da nema govora o razvijanju informacija i komunikacija na lako razumljivom jeziku.

Strateški cilj u oblasti zabrane diskriminacije lica sa invaliditetom u oblasti pristupa informacijama i komunikacijama

Ravnopravan pristup licima sa invaliditetom u oblasti pristupa informacijama i komunikacijama.

Strateške mjere

- Obezbijediti implementaciju preporuka utvrdjenih Analizom usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom
- Ustanoviti generalni zahtjev za pristupačnost svih izvora informacija i sredstava komunikacijekoji su objavljeni na portalima organa državne uprave.
- Ohrabriti sredstva informisanja i komunikacija u privatnom vlasništvu da u što većoj mjeri obezbijede pristupačnost informacija licima sa svim oblicima invaliditeta.

7.2.3 Diskriminacija u pristupu javnom prevozu

Analiza usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori je pokazala da zakonodavstvo Crne Gore u ovoj oblasti djelimično usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije. Zakon o bezbjednosti saobraćaja na putevima djelimično je usklađen sa standardima Zakona i Konvencije. Zakon o prevozu u drumskom saobraćaju djelimično je usklađen sa standardima Zakona i Konvencije. Zakon o sigurnosti pomorske plovidbe usklađen je sa standardima Zakona i Konvencije. Zakon o bezbjednosti, organizaciji i efikasnosti željezničkog prevoza djelimično je usklađen sa standardima Zakona i Konvencije. Zakon o obligacionim odnosima i osnovama svojinsko-pravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju usklađen je sa standardima Zakona i Konvencije. Zakon o kretanju lica sa invaliditetom uz pomoć psa pomagača usklađen je sa standardima Zakona i Konvencije.

Preporuke iz Analize usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom:

Potrebno je u Zakonu o bezbjednosti saobraćaja na putevima i Zakonu o prevozu u drumskom saobraćaju obezbediti pristup transportnom sredstvu u međumjesnom i međunarodnom drumskom saobraćaju za putnike sa invaliditetom i njihov smeštaj, kao i pristup transportnom sredstvu u gradskom i prigradskom saobraćaju, putem rampi ili platformom za olakšan ulazak i izlazak lica sa invaliditetom i sl., i to na taj način što će osnovne odredbe o ovim pitanjima propisati navedenim zakonima, prepuštajući detaljnije regulisanje ovih pitanja postojećem podzakonskim aktom o posebnim uslovima za vozila kojima se obavlja javni prevoz u drumskom saobraćaju i prevoz za sopstvene potrebe i propisima jedinica lokalne samouprave. Potrebno je u Zakonu o prevozu u drumskom saobraćaju izraze "invalidi" i "invalidna lica" zamijeniti izrazom "lica sa invaliditetom". Potrebno je u Zakonu o bezbjednosti, organizaciji i efikasnosti željezničkog prevoza obezbediti smeštaj za putnike sa invaliditetom, mogućnost njihovog kretanja kroz kompoziju voza, kao i pristup toaletnim prostorijama.

Već pomenuto istraživanje iz 2016. godine pokazuje da značajan problem predstavlja neobezbeđenost prevoza do škole za djecu sa invaliditetom. Rezultati istraživanja takođe pokazuju da iako postoje niskopodni autobusi i opštinama Podgorica i Nikšić, i dalje su evidentne teškoće u korišćenju javnog prevoza kod osoba sa oštećenjem vida i osoba sa fizičkim smetnjama. Takođe, stajališta nisu u skladu sa standardima pristupačnosti, koji omogućava olakšan ulaz korisnika invalidskih kolica i korisnika drugih pomaga, što kao posledicu ima neravnopravan pristup javnom prevozu.

Transportna sredstva nijesu pristupačna licima sa invaliditetom, a propisi koji definišu željeznički prevoz ne sadrže odredbe koje obezbeđuju smeštaj za putnike sa invaliditetom, mogućnost njihovog kretanja kroz kompoziju voza, kao i pristup toaletnim prostorijama.

Strateški cilj u oblasti diskriminacije u pristupu javnom prevozu

Ravnopravan pristup javnom prevozu svim licima sa invaliditetom, bez diskriminacije.

Strateške mjere

- Obezbijediti implementaciju preporuka utvrdjenih Analizom usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom
- Omogućiti pristup informacijama i komunikacijama u javnom prevozu licima sa svim oblicima invaliditeta.

7.2.4 Diskriminacija u oblasti pružanja javnih i privatnih dobara i usluga

Evropska komisija je uvela u proceduru za usvajanje tzv. Evropski zakon o pristupačnosti dobara i usluga.

Konvencija UN o pravima lica sa invaliditetom je propisala da države strane ugovornice će preduzeti odgovarajuće mjere da osobama sa invaliditetom obezbijede.

... (b) da privatna pravna lica koja pružaju usluge i pogodnosti otvorene ili na raspolaganju javnosti vode računa o svim aspektima njihove pristupačnosti osobama sa invaliditetom;

Analiza usklađenosti zakonodavstvo u Crnoj Gori je pokazala da je opšta ocjena da u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore nije usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o zaštiti potrošača djelimično je usklađen sa standardima Zakona i Konvencije.

Preporuke iz Analize usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom:

Potrebno je pravnu zaštitu potrošača od diskriminacije proširiti i na dostupnost roba i usluga koje nisu od javnog interesa. Potrebno je u matični zakon o kupoprodaji robe i vršenju usluga, a to je Zakon o unutrašnjoj trgovini, unijeti odredbe o pravu na jednaku dostupnost svim robama i uslugama za lica sa invaliditetom na način na koji je to učinjeno u odredbama posebnih zakona koji se odnose na dostupnost pojedinim robama, odnosno uslugama (na primer u oblasti vazdušnog i pomorskog saobraćaja).

Princip zabrane diskriminacije se odnosi i na obezbeđivanje jednake dostupnosti roba i usluga za lica sa invaliditetom, bez diskriminacije. Naročito su diskriminisane u ovim oblastima lica sa oštećenjem sluha i lica sa intelektualnim smetnjama koji se informišu o događajima putem interneta i novina. Problemi mogu nastati prilikom korišćenja usluga javnih ustanova, i ovdje se prije svega referiše na komunikaciju sa pružaocima usluga koji, neretko nemaju dovoljno strpljenja za komunikaciju sa osobama sa oštećenjem sluha. Stoga, dolaženje do željenih informacija koje se traže licem u lice može biti otežano odnosno može iziskivati više vremena.

Najmanje napretka u prethodnom periodu je bilo u praćenju i kontroli kvaliteta pružanja usluga i servisa namijenjenih djeci sa smetnjama u razvoju i licima sa invaliditetom. Isto tako nije bilo dovoljno informativnih i edukativnih aktivnosti, koje bi osigurale da se svi pružaoci usluga upoznaju sa minimalnim standardima, predviđenim podzakonskim aktima u ovoj oblasti.

Strateški cilj u oblasti diskriminacije u pružanju javnih i privatnih dobara i usluga

Ravnopravan pristup dobrima i uslugama svim licima sa invaliditetom.

Strateški mjere

- Obezbijediti implementaciju preporuka utvrdjenih Analizom usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom.

7.3. DISKRIMINACIJA U POSTUPCIMA PRED NADLEŽNIM ORGANIMA

Član 12. Konvencije garantuje svima pravo na jednak tretman pred zakonom, a poslovna sposobnost je neophodan uslov za ostvarenje tog prava.

Konvencija UN o pravima lica sa invaliditetom zabranjuje diskriminaciju lica sa invaliditetom i u članu 12 stav 2 propisuje obavezu država ugovornica da obezbijede da lica sa invaliditetom ostvaruju svoju poslovnu sposobnost ravnopravno sa drugima u svim aspektima života.

Postupak lišenja poslovne sposobnosti ne odnosi se samo na lica sa invaliditetom, već i na punoljetna lica koja zbog duševne bolesti, duševne zaostalosti ili kojeg drugog uzroka nijesu sposobna da se sama brinu o svojim pravima i interesima, kako je to i propisano članom 235 Porodičnog zakona: „Punoljetno lice koje zbog duševne bolesti, duševne zaostalosti ili kojeg drugog uzroka nije sposobno da se samo brine o svojim pravima i interesima potpuno se lišava poslovne sposobnosti. Punoljetno lice koje svojim postupcima urgožava svoja prava i interese ili prava i interese drugih lica zbog duševne bolesti, duševne zaostalosti, prekomjernog uživanja alkohola ili opojnih sredstava, senilnosti ili drugih sličnih razloga djelimično se lišava poslovne sposobnosti. Odluku o lišenju poslovne sposobnosti donosi nadležni sud u vanparničnom postupku.“, Odnosno članom 29 Zakona o vanparničnom postupku kojim je propisano: „U postupku oduzimanja i vraćanja poslovne sposobnosti sud ispituje da li je punoljetno lice prema stepenu sposobnosti za normalno rasuđivanje u stanju da se samo brine o svojim pravima i interesima i odlučuje o potpunom ili djelimičnom oduzimanju poslovne sposobnosti ili potpunom ili djelimičnom vraćanju poslovne sposobnosti kad prestanu razlozi za potpuno, odnosno djelimično oduzimanje poslovne sposobnosti.

Postupak iz stava 1 ovog člana je hitan i mora se završiti najkasnije u roku od 30 dana od dana prijema predloga. „Dakle, lice sa invaliditetom neće se lišiti poslovne sposobnosti na osnovu same činjenice postojanja „invalidnosti“, već pod uslovima propisanim prethodno navedenim zakonima, što znači da svako lice sa invaliditetom ne mora biti lišeno poslovne sposobnosti.

Princip zabrane diskriminacije se odnosi i na obezbeđivanje jednakog položaja lica sa invaliditetom u postupcima pred organima javne vlasti, uključujući i pitanje poslovne, odnosno procesne sposobnosti. Jedan od najvećih izazova kada su u pitanju lica sa invaliditetom je ukidanje instituta lišenja poslovne sposobnosti i uvođenje sistema donošenja odluka uz podršku za lica za koja se ocijeni da je to neophodno.

Pored lica pod starateljstvom i njihovog potpunog isključenja iz postupaka pred organima, uočeno je i odsustvo priznanja znakovnog jezika, te nepristupačnost pismenog dijela postupaka licima sa oštećenjem vida, te nepristupačnost postupka kao takvog licima sa psihosocijalnim i intelektualnim invaliditetom.

Analiza usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori je pokazala da je zakonodavstvo Crne Gore u ovoj oblasti djelimično usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o državnim službenicima i namještenicima usklađen je sa standardima Zakona i Konvencije. Zakonik o krivičnom postupku i Zakon o opštem upravnom postupku usklađeni su sa standardima Zakona i Konvencije. Zakon o parničnom postupku uglavnom je usklađen sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći je usklađen sa standardima Zakona i Konvencije.

Porodični zakon i Zakon o vanparničnom postupku u ovoj oblasti nisu usklađeni sa standardima Konvencije.

Zakonik o krivičnom postupku u ovoj oblasti djelimično je usklađen sa standardima Konvencije.

Zakon o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti uglavnom je usklađen sa standardima Konvencije.

Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku djelimično je usklađen sa standardima Konvencije.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici usklađen je sa standardima Konvencije.

Zakon o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja djelimično je usklađen sa standardima Konvencije.

Zakon o uslovima za objavljivanje privatnih dnevnika, pisama, portreta, fotografija, filmova i fonograma i Zakon o zaštiti podataka o ličnosti usklađeni su sa standardima Zakona i Konvencije.

Preporuke iz Analize usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom:

Potrebno je dopuniti član 102. Zakona o parničnom postupku na taj način što će se obezbediti da troškovi tumačenja u postupku kad se radi o stranci ili učesniku koji se koristi znakovnim jezikom budu nadoknađeni iz sredstava suda.

Potrebno je izmijeniti pravni režim lišenja poslovne sposobnosti koji je sadržan u Porodičnom zakonu i Zakonu o vanparničnom postupku, a koji podrazumeva mogućnost oduzimanja pojedinih prava i sloboda licu o čijoj se poslovnoj sposobnosti odlučuje, a s obzirom na to da član 12. Konvencije izričito govori o obavezi države-potpisnice da obezbedi licu sa invaliditetom uživanje poslovne sposobnosti ("legal capacity") bez diskriminacije.

Nakon toga, potrebno je u ostalim posebnim zakonima izmijeniti odredbe koje propisuju poslovnu sposobnost kao uslov za priznanje ili uživanje pojedinih materijalnih ili procesnih prava i sloboda.

S obzirom na to da izmjena pravnog režima lišenja poslovne sposobnosti u skladu sa standardima Konvencije zahteva sveobuhvatnu analizu zakonodavstva i rad na brojnim propisima različite pravne snage, potrebno je usvojiti strateški dokument, odnosno akcioni plan kojim bi se definisao pravac i dinamika izmjena i dopuna pojedinih propisa.

Potrebno je dopuniti relevantne odredbe ZKP o položaju pritvorenog lica (član 181. i dalje), na taj način što će se propisati pravila o položaju pritvorenog lica sa invaliditetom, a posebno u vezi sa smeštajem, kretanjem, zdravstvenom zaštitom, radnim aktivnostima i sl, u skladu sa standardima iz člana 14, stav 2. Konvencije

Potrebno je dopuniti relevantne odredbe Zakona o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbednosti, u skladu sa standardima iz člana 14, stav 2. Konvencije, kao i na temelju uvodnih odredaba ovog zakona o humanom tretmanu osuđenika i zabrani njihove diskriminacije, na taj način što će se propisati pravila o pravnom položaju osuđenika sa invaliditetom u vezi sa aktivnostima na otvorenom prostoru (član 39), sportskim, rekreativnim, kulturnim i drugim aktivnostima (član 70) i korišćenjem biblioteke (član 71).

Dopunom Zakona o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbednosti obezbedilo bi se usaglašavanje Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku sa standardima Konvencije, a s obzirom na to da se pravila o izvršenju krivičnih sankcija propisana Zakonom o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbednosti primenjuju i na izvršenje krivičnih sankcija u odnosu na maloletnike. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici sadrži pravila o položaju žrtve koja su usklađena sa pravilima sadržanim u članu 16, stav 4. Konvencije. Međutim u pravnom sistemu Crne Gore trebalo bi propisati pravila koja se odnose na položaj žrtava i drugih djela nasilja, u skladu sa članom 16, stav 4. Konvencije, a s obzirom na to da se u Zakonu o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja ovim licima obezbeđuju samo pojedine novčane naknade, a ne i pravni tretman propisan navedenim pravilima Konvencije.

Potrebno je prilikom izrade novog Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, a u procesu usklađivanja sa novom EU regulativom iz 2016. godine, razmotriti pitanje da li je opravdano u listu posebnih kategorija ličnih podataka pored podataka o zdravstvenom stanju uvrstiti i podatke o invaliditetu, s obzirom na to da se ne mogu svi uzroci i stanja invaliditeta vezati za zdravstveno stanje.

Nakon preporučene izmjene pravnog režima lišenja poslovne sposobnosti, a na temelju novih strateških opredjeljenja, potrebno je izmijeniti i dopuniti odredbe Porodičnog zakona koje se odnose na brak, usvojenje, porodični smeštaj deteta i starateljstvo, u skladu sa članovima 12. i 23. Konvencije.

Strateški cilj u oblasti diskriminacije u postupcima pred nadležnim organima

Ravnopravan pristup svim licima sa svim oblicima invaliditeta svim postupcima pred organima.

Strateške mjere

- Razmotriti preporuke iz Analize usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom.
- Omogućiti razumna prilagođavanja u postupcima pred organima za sva lica sa invaliditetom.

7.4. DISKRIMINACIJA U OBLASTI SOCIJALNE ZAŠTITE, ADEKVATNOG ŽIVOTNOG STANDARDNA, SAMOSTALNOG ŽIVOTA I ŽIVOT U ZAJEDNICI

Jedan od osnovnih principa socijalne i dječije zaštite je **zabrana diskriminacije** korisnika po osnovu rase, pola, starosti, nacionalne pripadnosti, socijalnog porijekla, seksualne orijentacije, vjeroispovijesti, političkog, sindikalnog ili drugog opredjeljenja, imovnog stanja, kulture, jezika, invaliditeta, prirode socijalne isključenosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili drugog ličnog svojstva. U cilju unapređenja životnog standarda lica sa invaliditetom i djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju Zakonom o socijalnoj i dječijoj zaštiti propisana su prava iz socijalne i dječije zaštite i to: osnovna materijalna davanja i usluge socijalne i dječje zaštite.

Osnovna materijalna davanja su: materijalno obezbjeđenje; lična invalidnina; dodatak za njegu i pomoć; zdravstvena zaštita; troškovi sahrane; jednokratna novčana pomoć, dodatak za djecu; troškovi ishrane u predškolskim ustanovama; pomoć za vaspitanje i obrazovanje djece i mladih sa posebnim obrazovnim potrebama; refundacija naknade zarade i naknada zarade za porodiljsko, odnosno roditeljsko odsustvo; naknada po osnovu rođenja djeteta; refundacija naknade zarade i naknada zarade za rad sa polovinom punog radnog vremena, a izmjenama i dopinama Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti iz 2015. godine uvedena je i naknada roditelju ili staratelju-njegovatelju lica koje je korisnik lične invalidnine.

Navedenim zakonom zaštita od diskriminacije lica sa invaliditetom i djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju unaprijeđena je kako uvođenjem novih prava, koja se odnose na materijalna davanja, tako i na usluge, ali i uvećanjem visine iznosa materijalnih davanja. Takođe, zakonom je popisano da pravo na ličnu invalidninu ima lice sa teškim invaliditetom, čime se eliminiše mogućnost diskriminacije lica sa invaliditetom u odnosu na vrijeme nastanka invalidnosti i godina života, što ranije nije bio slučaj.

Usluge u oblasti socijalne i dječje zaštite su: procjena i planiranje; podrška za život u zajednici; savjetodavno-terapijska i socijalno-edukativna usluga; smještaj; neodložne intervencije.

Usluge podrške za život u zajednici su: dnevni boravak, pomoć u kući, stanovanje uz podršku, svratište, personalna asistencija, tumačenje i prevođenje na znakovni jezik i druge usluge podrške za život u zajednici.

U skladu sa Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti 2015. godine donijet je Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluga podrške za život u zajednici („Sl.list CG“, broj 30/15). Pravilnikom su propisani bliži uslovi za pružanje i korišćenje usluga, normativi i minimalni standardi usluga podrške za život u zajednici. Propisano je da se usluga dnevnog boravka obezbjeđuje: djetetu sa smetnjama i teškoćama u razvoju i mladom; djetetu sa poremećajima u ponašanju;

odraslom i starom licu sa invaliditetom. Usluga pomoći u kući obezbjeđuje se: djetetu sa smetnjama u razvoju i mladom; odraslom i starom licu sa invaliditetom. Usluga stanovanja uz podršku obezbjeđuje se: djetetu bez roditeljskog staranja, uzrasta najmanje 16 godina života; licu koje je bilo dijete bez roditeljskog staranja, od 16 do 23 godina života; odraslom i starom licu sa invaliditetom. Usluga svratišta pruža se djetetu koje se zatekne bez nadzora roditelja, usvojioca ili staratelja. Usluga personalne asistencije pruža se korisniku dodatka za njegu i pomoć koji je u radnom odnosu, odnosno uključen u sistem visokog obrazovanja odnosno sistem obrazovanja odraslih. Ono što je posebno značajno ovim Pravilnikom utvrđeni su standardi za navedene usluge.

Zakonom o socijalnoj i dječijoj zaštiti uveden povremeni porodični smještaj-hraniteljstvo koji se obezbjeđuje djetetu sa smetnjama i teškoćama u razvoju koje živi sa roditeljima ili koristi uslugu porodičnog smještaja-hraniteljstva. Takođe, uveden je povremeni porodični smještaj koji se obezbjeđuje se odraslom ili starom licu koje je na porodičnom smještaju uz intenzivnu ili dodatnu podršku, ili u svojoj biološkoj porodici. Navedeni oblici zaštite su uvedeni u cilju zaštite i podrške porodicama koje imaju dijete sa smetnjama i teškoćama u razvoju kao i porodicama koje imaju odraslo ili staro lice sa invaliditetom.

U prethodnom period uvedeni su standardi u pogledu prostora, opreme i kadra za pružanje usluge smještaja koju pružaju ustanove socijalne i dječije zaštite u kojima su, između ostalih, smještene lica sa invaliditetom i djeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju. U kontinuitetu se sprovodi praćenje i pojačan stručni nadzor nad radom navedenih ustanova od strane Ministarstva rada i socijalnog staranja, naročito kada se radi o licima sa invaliditetom i djeci sa smetnjama i teškoćama u razvoju i zaštiti od diskriminacije. Zakonom o socijalnoj i dječijoj zaštiti propisana je transformacija ustanova socijalne i dječije zaštite koje između ostalog obavljaju poslove smještaja lica sa invaliditetom i djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju s ciljem razvoja usluga podrške za samostalni život, savjetodavno-terapijskih, odnosno socijalno-edukativnih usluga, u skladu sa planom transformacije koji donosi nadležni organ državne uprave. Krajnji ishod transformacije ustanova treba da bude prelazak sa institucionalnog smještaja korisnika na vaninstitucionalne oblike zaštite, kroz dostupnost usluga u najmanje restriktivnom okruženju uvijek kada za to postoje uslovi u njihovim porodicama ili lokalnoj zajednici.

Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju propisuje uslove za ostavriavanje prava iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja i, u tom smislu, ne prepoznaje određene kategorije lica ni kao diskriminisane, ni kao povlašćene, tako da je obezbijeden jednak pristup pravima iz penzijskog i invalidskog osigurnaja za sva lica.

Činjenica je da kada je riječ o licima sa invaliditetom, suštinski i pojmovno se razlikuje ova kategoriju lica u Zakonu o PIO i Zakonu o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom.

Opšta je ocjena da u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Preporuke iz Analize usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom:

Potrebno je u relevantnim odredbama Zakona o porezu na upotrebu putničkih motornih vozila, plovni objekata, vazduhoplova i letilica i Zakona o porezu na dodatu vrijednost izvršiti terminološko usklađivanje sa izrazima koji se koriste u Zakonu.

Aktivnosti koje podržavaju boravak korisnika u porodici ili neposrednom okruženju, realizuju se od strane državnih, lokalnih, NVO i privatnih pružalaca usluga, a finansiraju

se iz Budžeta Crne Gore, ili kao projektne aktivnosti preko Konkursa za raspodjelu dijela prihoda od igara na sreću, preko Javnih radova koje sprovodi Zavod za zapošljavanje CG, kao i konkurs za grant šeme, zatim preko različitih konkursa i donacija od lokalnih samouprava, EU fondova i sl.

U toku je reforma centara za socijalni rad kroz uvođenje novog načina rada stručnih radnika i stručnih saradnika, odnosno kroz metodu vođenja slučaja i supervizijsku podršku. Svi stručni radnici i stručni saradnici koji se bave djecom sa smetnjama i teškoćama u razvoju i licima sa invaliditetom, zaposleni u JU Zavod „Komanski most“, u JU dječiji dom „Mladost“ iz Bijele i u svim dnevnim centrima prošli su edukacije i stručno usavršavanje.

U Crnoj Gori do sada u 10 opština postoje dnevni centri za djecu sa smetnjama u razvoju – u Bijelom Polju, Pljevljima, Plavu, Beranama, Mojkovcu, Nikšiću, Cetinju, Podgorica, Ulcinju, koji su formirani u saradnji Ministarstva rada i socijalnog staranja sa lokalnim samoupravama i nevladinim sektorom. U toku je izgradnja još tri dnevna centra. Dnevni centri za djecu sa smetnjama u razvoju organizovani su kao javne ustanove socijalne i dječije zaštite, čiji su osnivači opštine. Osnivaju se i funkcionišu po sistemu državnog-javnog partnerstva, a boravak djece plaća resorno ministarstvo. Njihova djelatnost je prvenstveno dnevni boravak, socijalizacija djece sa smetnjama u razvoju i njihova inkluzija u zajedincu.

U cilju zaštite od diskriminacije i promocije jednakosti u narednom period neophodno je uspostaviti uslugu dnevnog boravka (dnevni centri) za djecu sa smetnjama u razvoju u svim opštinama u Crnoj Gori, kao i razvijati usluge za lica sa invaliditetom a posebno usluge personalne asistencije, pomoć u kući, porodični smještaj – hraniteljstvo uz intezivnu podršku i povremeni porodični smješta, kako bi se doprijenilo ostvarivanju socijalne inkluzije. Takođe, u narednom period potrebno je raditi na otvaranju dnevnih boravaka za starije od 27 godina, razviti i uspostaviti uslugu personalne asistencije i pomoći u kući koje nisu adekvatno razvijene.

Strateški cilj u oblasti socijalne zaštite, samostalnog života i života u zajednici

Ravnopravan život u zajednici svim licima sa invaliditetom, bez diskriminacije

Strateške mjere

-Unaprijediti Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti u skladu sa međunarodnim standardima

- Formirati registar lica sa invaliditetom, kao obezbijediti pristup informacijama i samo informisanje licima sa invaliditetom o pravima iz socijalne i dječije zaštite.

-Uspostaviti, razviti i promovisati usluga iz sistema socijalne i dječije zaštite kao i njihova promocija;

- Omogućiti sistematsko i organizovano stručno usavršavanje pružalaca usluga za lica sa invaliditetom i stručnih radnika i saradnika u socijalnoj i dječijoj zaštiti.

7.5. DISKRIMINACIJA U OBLASTI PRIVATNOSTI I PORODIČNIH ODNOSA

Porodični zakon Crne Gore omogućava potpuno lišenje poslovne sposobnosti, koje onemogućava lice pod starateljstvom da prizna očinstvo ili izvršava roditeljska prava i obaveze. Za stupanje u brak ograničenje je postavljeno daleko šire, te lice koje zbog duševne bolesti ili drugih razloga nije sposobno za rasuđivanje ne može stupiti u brak.

Nadalje, za lica koja žive u institucijama postoji velika zabrinutost za njihovo pravo na privatnost koje život u instituciji sasvim sigurno nije u mogućnosti da pruži.

Analiza usklađenosti zakonodavstvo u Crnoj Gori je pokazala da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore djelimično usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije. Krivični zakonik je djelimično usklađen sa standardima Zakona i Konvencije. Zakonik o krivičnom postupku u ovoj oblasti djelimično je usklađen sa standardima Konvencije. Zakon o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti uglavnom je usklađen sa standardima Konvencije.

Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku djelimično je usklađen sa standardima Konvencije. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici usklađen je sa standardima Konvencije. Zakon o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja djelimično je usklađen sa standardima Konvencije. Zakon o uslovima za objavljivanje privatnih dnevnika, pisama, portreta, fotografija, filmova i fonograma i Zakon o zaštiti podataka o ličnosti usklađeni su sa standardima Zakona i Konvencije. Porodični zakon je djelimično usklađen sa standardima Zakona i Konvencije.

Preporuke iz Analize usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom:

Potrebno je u članu 42a. Krivičnog zakonika obezbijediti vezivanje otežavajuće okolnosti prilikom izvršenja krivičnog djela i za ono djelo koje je učinjeno iz mržnje prema licu ili grupi lica sa invaliditetom. Na ovaj način bi se osigurala potpunija zaštita licima sa invaliditetom, a takođe i usklađenost domaćeg zakonodavstva sa odredbama Konvencije (članovi 10, 14-17, 22), u pogledu obaveze zaštite čitave grupe dobara u ovoj oblasti, a posebno života, lične slobode, fizičkog i psihičkog integriteta i privatnog života.

Potrebno je dopuniti član 205. Krivičnog zakonika na taj način što će se pojedini elementi krivičnopravne zaštite lica sa invaliditetom po svom sadržaju izjednačiti sa elementima krivičnopravne zaštite lica bez invaliditeta iz člana 204. U tom smislu, prvo, potrebno je u članu 205, stav 1. unijeti elemente bića krivičnog djela koji se odnose na prinudu upotrebom sile i prijetnje. Drugo, potrebno je u članu 205. posle stava 1. unijeti odredbu koja je sadržana u članu 204, stav 2. ovog propisa. Potrebno je dopuniti relevantne odredbe ZKP o položaju pritvorenog lica (član 181. i dalje), na taj način što će se propisati pravila o položaju pritvorenog lica sa invaliditetom, a posebno u vezi sa smeštajem, kretanjem, zdravstvenom zaštitom, radnim aktivnostima i sl, u skladu sa standardima iz člana 14, stav 2. Konvencije. Potrebno je dopuniti relevantne odredbe Zakona o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbednosti, u skladu sa standardima iz člana 14, stav 2. Konvencije, kao i na temelju uvodnih odredaba ovog zakona o humanom tretmanu osuđenika i zabrani njihove diskriminacije, na taj način što će se propisati pravila o pravnom položaju osuđenika sa invaliditetom u vezi sa aktivnostima na otvorenom prostoru (član 39), sportskim, rekreativnim, kulturnim i drugim aktivnostima (član 70) i korišćenjem biblioteke (član 71). Dopunom Zakona o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbednosti obezbedilo bi se usaglašavanje Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku sa standardima Konvencije, a s obzirom na to da se pravila o izvršenju krivičnih sankcija propisana Zakonom o izvršenju kazni zatvora, novčane kazne i mjera bezbednosti primenjuju i na izvršenje krivičnih sankcija u odnosu na maloletnike. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici sadrži pravila o položaju žrtve koja su usklađena sa pravilima sadržanim u članu 16, stav 4. Konvencije. Međutim u pravnom sistemu Crne Gore trebalo bi propisati pravila koja se odnose na položaj žrtava i drugih djela nasilja, u skladu sa članom 16, stav 4. Konvencije, a s obzirom na to da se u Zakonu o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja ovim licima obezbeđuju samo pojedine novčane naknade, a ne i pravni tretman propisan navedenim pravilima Konvencije. Potrebno je prilikom izrade novog Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, a u procesu usklađivanja sa novom EU regulativom iz 2016. godine, razmotriti pitanje da li je opravdano u listu posebnih kategorija ličnih podataka pored podataka o zdravstvenom stanju uvrstiti i podatke o invaliditetu, s obzirom na to da se ne mogu svi uzroci i stanja invaliditeta vezati za zdravstveno stanje. Nakon preporučene izmjene pravnog režima lišenja poslovne sposobnosti, a na temelju novih strateških opredijeljenja, potrebno je

izmijeniti i dopuniti odredbe Porodičnog zakona koje se odnose na brak, usvojenje, porodični smeštaj deteta i starateljstvo, u skladu sa članovima 12. i 23. Konvencije.

Rezultati istraživanja koje je sproveo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava u saradnji sa UNDP pokazuju da je veliko i pitanje brige o osobama sa kognitivnim smetnjama, posebno ako su u pitanju smetnje kao što je intelektualne smetnje, autizam, Daunov sindrom, onda kada one odrastu i završe sa školovanjem. Ovim osobama brigu pre svega pružaju članovi porodice, kojima, čini se, udruženja predstavljaju veliku podršku. Istraživanja ukazuje na važno pitanje ko i na koji način vodi brigu o licima sa invaliditetom koje nemaju podršku porodice, kao i šta se dešava sa ovim kada u određenom trenutku njihovi staratelji ne budu u mogućnosti da se o njima brinu. Kao jedan od problema identifikovano je da porodice doživljavaju krizu kada dolazi do saznanja o invaliditetu kod djeteta i da ne postoje ustanove kojima bi mogle da se obrate za pomoć.

Strateški cilj u oblasti privatnosti i porodičnih odnosa

Ravnopravan pristup privatnosti i porodičnim odnosima svim licima sa invaliditeta

Strateške mjere

- Razmotriti preporuke iz Analize usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom;
- Omogućiti svim licima sa invaliditetom nesmetano zasnivanje porodice;
- Omogućiti licima sa invaliditetom razuma prilagođavanja i individualizovanu podršku u pristupu programima medicinski potpomognute oplodnje, hraniteljstva i usvojenja;

7.6. DISKRIMINACIJA U OBLASTI VASPITANJA, OBRAZOVANJA I STRUČNOG OSPOSOBLJAVANJA

Član 24 Konvencije garantuje pravo na inkluzivno obrazovanje svim učenicima i studentima sa invaliditetom. Komitet za prava lica sa invaliditetom je u avgustu 2016. godine usvojio Generalni komentar na član 24⁷, rekavši da samo inkluzivno obrazovanje može da obezbijedi kvalitetno obrazovanje i društveni razvoj licima sa invaliditetom i garantuje univerzalnost i nediskriminaciju u pravu na obrazovanje.

Crna Gora je devedesetih godina 20. vijeka prepoznala potrebu da sistem u oblasti vaspitanja i obrazovanja osavremeni i uvede inkluzivnu orijentaciju za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju.

Analiza usklađenosti zakonodavstvo u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom je pokazala da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore uglavnom usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju djelimično je usklađen sa standardima Konvencije. Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, Zakon o gimnaziji, Zakon o stručnom obrazovanju i Zakon o visokom obrazovanju uglavnom su usklađeni sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama usklađen je sa standardima Zakona i Konvencije.

⁷ Dostupan na: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/GC.aspx>

Preporuke Analize usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom:

Unaprijediti legislativu kao osnov za borbu protiv diskriminacije, promociju jednakosti, ošćaj lične i kolektivne odgovornosti;; Poboľjšati intersektorsku saradnju, protokol informacija, proceduru usmjeravanja; Podići nivo svijesti o znaćaju dostupnosti i učiniti škole pristupaćnim u skladu sa potrebama i postojećom regulativom (prevazići barijere, omogućiti kretanje, obezbijediti specijalizovanu didaktiku, opremu, pomagala, tehnologiju); Stalno sprovoditi aktivnosti koje promovišu jednakost, razlićitost, nediskriminaciju (radionice, vršnjaćko iskustvo i podrška, i sl) među đecom, kadrom, roditeljima. Omogućiti nastavnicima kompetencije za individualizaciju i za rad s učenicima sa smetnjama u razvoju po savremenim pristupima, pomoć i podršku, kroz bazićno obrazovanje i kontinuirano profesionalno usavršavanje

Donešen je zakonski okvir kojim se prevazilazi medicinski i uvodi socijalni pristup. Strategija inkluzivnog obrazovanja (2008–2013) oslanja se na najbolju međunarodnu praksu i domaće intenzivno i bogato iskustvo u cilju kvalitetnog i dostupnog obrazovanja djece s posebnim obrazovnim potrebama u skladu s njihovim interesovanjima, mogućnostima i potrebama. Na osnovu analize realizacije mjera ove Strategije donešena je Strategija inkluzivnog obrazovanja (2014–2018) usmjerena na rani razvoj, pristup i kontinuitet obrazovanja, podršku na svim nivoima, osposobljavanje i profesionalno usavršavanje kadra, praćenje i evaluaciju obrazovnih i razvojnih postignuća djece. U redovne škole je ukljućen veliki broj djece sa namjerom da se obrazuju u uslovima koji odgovaraju njihovim potrebama i mogućnostima (broj djece s rješanjem o usmjeravanju 1800, a prema u MEISu: 3085).

U prethodnom periodu uočljiv je napredak u sprovođenju inkluzivnog obrazovanja. I pored vidljivog napretka, postoji mnogo prostora za unapređenje.

Smetnje iz spektra autizma predstavlja izazov, jer se u praksi ne koriste i ne promovišu novi pristupi u radu s ovom djecom.

Škole treba ojaćati za inicijativu, autonomnost u primjeni inkluzivne školske politike. Nastavnici treba da se ojaćaju u specifićnim znanjima o pojedinim smetnjama u razvoju i za individualizaciju nastavnog procesa. Arhitektonske barijere i druga prilagođavanja u pogledu pristupaćnosti najćešće nijesu prevaziđene.

Individualni razvojno-obrazovni program (IROP) treba da je osnov za rad, prilagođavanje u nastavi i individualizaciji eksterne provjere znanja ućenika. Podrška ućeniku u vidu asistencije u nastavi nije do kraja sistematizovana i standardizovana.

Uoćen je nedostatak u pogledu resursne i kadrovske prilagođenosti visokoškolskih ustanova u cilju inkluzivnog procesa.

Strateški cilj u oblasti vaspitanja, obrazovanja i stručnog osposobljavanja

Omogućiti inkluzivno obrazovanje na svim nivoima, za sve ućenike i studente sa invaliditetom, uključujući i obrazovanje odraslih lica sa invaliditetom

Strateški mjere

- Unaprijediti pravni okvir u smjeru pune primjene načela zabrane diskriminacije;;
- Kontinuirano sprovoditi inkluzivne aktivnosti koje promovišu jednakost, razlićitost, nediskriminaciju (radionice, vršnjaćko iskustvo i podrška, i sl);
- Unaprijediti prikupljanje i razmjenu informacija i podataka.

7.7. DISKRIMINACIJA U OBLASTI PROFESIONALNE REHABILITACIJE, RADA I ZAPOŠLJAVANJA

Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom je lex specijalis zakon kojim stvaraju se uslovi za povećanje zaposlenosti lica sa invaliditetom i njihovo ravnopravno učešćena tržištu rada, uz otklanjanje barijera i stvaranje jednakih mogućnosti. Ovaj Zakon zabranjuje diskriminaciju prilikom profesionalne rehabilitacije, zapošljavanja, kao i za vrijeme trajanja zaposlenja lica sa invaliditetom, te propisuje na koja lica se primjenjuju prava iz ovog zakona .

Analiza usklađenosti zakonodavstvo u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom pokazuju da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Preporuke iz Analize usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom:

Potrebno je u članu 9. Zakona o radu izmijeniti naslov, a s obzirom da ne postoji pojam "pozitivne diskriminacije", te da se u kontekstu pravila iz stava 2. ovog člana uobičajeno koristi izraz "afirmativne mjere", ili "posebne mjere".S obzirom na to da samo drugi stav člana 9. sadrži pravilo o primeni afirmativnih, odnosno posebnih mera, te da oba stava ovog člana sadrže pravila o tome kad se smatra da je pravljenje razlike na osnovu ličnog svojstva pravno dopušteno, potrebno je promijeniti naslov ovog člana koji bi mogao da glasi "Dopušteno pravljenje razlike".Potrebno je izmijeniti terminologiju koja se koristi u Zakonu o radu i Zakon o državnim službenicima i namještenicima a koja sadrži riječi "zaštita lica sa invaliditetom", a s obzirom na to da se iz relevantnih zakonskih odredbi zaključuje da se radi o zaštiti prava lica sa invaliditetom, te da se u pravnom saobraćaju uobičajeno izbjegava upotreba sintagme "zaštita lica sa invaliditetom".

Potrebno je precizirati odredbu iz člana 45. Zakona o državnim službenicima i namještenicima i to zbog toga što iz ove odredbe ne može pouzdano da se zaključi o čemu starešina organa vodi računa prilikom donošenja odluke o izboru državnog službenika, odnosno nameštenika u slučaju kad se radi o kandidatu sa invaliditetom. U tom smislu, uz kvalifikative koji se u ovoj odredbi koriste zajedno sa rečju "zastupjenost", a imaju za cilj obezbeđivanje jednakog položaja nacionalnih manjina ("srazmerna zastupljenost"), odnosno ravnopravnosti polova ("rodno balansirana zastupljenost"), trebalo bi upotrebiti i odgovarajući kvalifikativ kojim bi se obezbedila zastupljenost zaposlenih lica sa invaliditetom u javnom sektoru, u skladu sa članom 27, stav 1, alineja (g) Konvencije.

Lica sa invaliditetom predstavljaju jednu od kategorija lica sa najvećim preprekama u zapošljavanju. Na evidenciji Zavoda za zapošljavanje 31. 12. 2015. godine nalazilo se 1.640 lica sa invaliditetom od kojih je invalida rada 1.064 (315 žena), a kategorisanih lica 576 (221 žena). Na dan 31. 12. 2015. godine, ukupno 93 poslodavca ostvaruje pravo na subvenciju zarade, za 128 zaposlenih lica sa invaliditetom (49 žena). Od 128 zaposlenih lica sa invaliditetom, 97 je zaposleno na neodređeno vrijeme. Većina ovih osoba su zaposlene u nevladinim organizacijama, naročito u organizacijama osoba sa invaliditetom i kod privatnih poslodavaca, dok o zapošljavanju u javnom sektoru ne postoje podaci. Evidentno je da ne postoji ravnopravan pristup u zapošljavanju lica sa invaliditetom. Postojanje predrasuda poslodavaca prema sposobnostima lica sa invaliditetom; nepristupačno okruženje, neprilagođenost radnih mjesta i radne okoline uključujući i nepristupačnost objekata, a koje onemogućava dolazak i boravak lica sa invaliditetom kod mnogih poslodavaca; postojanje jednog broja nezaposlenih osoba kojima nije utvrđen status lica sa invaliditetom; činjenica da je jedan broj lica sa invaliditetom ostvario pravo na invalidsku ili porodičnu penziju iako su radno sposobni i ne usuđuju se da zasnuju radni odnos čime bi izgubili penziju;nizak nivo socijalne podrške; nemotivisanost za traženje zaposlenja koja je često prouzrokovana prezaštićenošću porodice i korišćenjem socijalnih davanja kao svojevrsne zamke za

socijalnu sigurnost; neadekvatna obrazovna struktura nezaposlenih lica sa invaliditetom, nedostatak znanja ili radnog iskustva kao i mnogobrojne barijere u oblasti sticanja obrazovanja, ključni su problem u procesu zapošljavanja lica sa invaliditetom.

Rezultati istraživanja koje je sprovelo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i UNDP pokazuju da skoro 60% građana Crne Gore smatra da u oblasti zapošljavanja, lica sa invaliditetom najteže ostvaruju svoja prava, a sličnog mišljenja je i unutar populacija osoba sa invaliditetom. Generalno, ni u jednom gradu u kojima je sprovedeno istraživanje ne primećuje se dovoljna spremnost poslodavaca da zaposle osobu sa invaliditetom. Iz razgovora sa sagovornicima dolazi se i do uvida u to da mogućnost za zaposlenje u velikoj mjeri zavisi od vrste invaliditeta. Razlog ovome gotovo svi vide u nedovoljnoj volji poslodavaca da zaposle osobu sa invaliditetom, što je najčešće posledica upravo prethodno navedenih stereotipa prema osobama sa invaliditetima.

Strateški cilj u oblasti profesionalne rehabilitacije, rada i zapošljavanja

Ravnopravan pristup za lica sa invaliditetom profesionalnoj rehabilitaciji, radu i zapošljavanju.

Strateške mjere

- Obezbijediti implementaciju preporuka utvrđenih Analizom usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom;
- Smanjenje barijera i stereotipa poslodavaca prema licima sa invaliditetom i povećanje stepena njihove informisanosti o prednostima politike zapošljavanja licima sa invaliditetom.

7.8. DISKRIMINACIJA U OBLASTI ZDRAVSTVENE ZAŠTITE I PRISTUPA ADEKVATNIM POMAGALIMA

Zdravstvena zaštita i pristup adekvatnim pomagalima predstavlja jedna od najvažnijih pravno-zaštićenih interesa za lica sa invaliditetom.

Zakonodavni okvir na kojem počiva sistem zdravstva koncipiran je na osnovama jednakosti bez obzira na bilo koju različitost pa ni po osnovu invaliditeta, jer normativni okvir prepoznanje u sistemu zdravstva građanina, pacijenta, osiguranika i korisnika zdravstvenih usluga. Na tim osnovama uređena su prava korisnika usluga, građana, pacijenata i osiguranika između ostalih i Zakonom o zdravstvenoj zaštiti⁸ Zakonom o zdravstvenom osiguranju⁹, Zakonom o pravima pacijenata¹⁰; Zakonom o uslovima i postupku za prekid trudnoće¹¹ i Zakonom o liječenju neplodnosti asistiranim reproduktivnim tehnologijama¹²

Takođe, iako se Zakonom o zdravstvenoj zaštiti i Zakonom o pravima pacijenata garantuje pravo na jednakost u cjelokupnom tretmanu prilikom ostvarivanja zdravstvene zaštite i to kroz pravo na informisanje i obavještanje o svim pitanjima

⁸ („Sl.list CG“, br. 3/2016),

⁹ („Sl.list CG“, br. 6/2016)

¹⁰ („Sl.list CG“, br. 40/2010)

¹¹ („Službeni list CG br.53/2009)

¹² („Službeni list CG“, br. 74/2009).

koja se odnose na zdravlje pacijenta i pravo na uvid u medicinsku dokumentaciju, ovakve odredbe ne garantuju u potpunosti uživanje i ostvarivanje navedenih prava jer nije preciziran način uvida u medicinsku dokumentaciju lica sa oštećenjem vida, niti način obavještanja i informisanja lica sa oštećenjem sluha, što potvrđuje da pomenute odredbe treba dodatno unaprijediti i konkretizovati, kako se ne bi svodile na čisto deklarativni karakter, bez garancije suštinskog uživanja prava.. Ipak , mora se shvatiti da je to proces koji zahtijeva vrijeme, a posebno u zdravstvenom sektoru, odnosno u svim zdravstvenim ustanovama, a prije svega na primarnom nivou zdravstvene zaštite, kao prvom koraku pružanja zdravstvenih usluga i nastavku na veći nivoima zdravstvene zaštite.

Analiza usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom pokazuje da je zakonodavstvo u ovoj oblasti uglavnom usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Odredbe Zakona o zdravstvenom osiguranju dopunjene su odredbama podzakonskog akta kojima se licima sa invaliditetom obezbjeđuje ostvarivanje prava na medicinsko-tehnička pomagala.

Preporuke iz Analize usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom

Posebni zakoni u ovoj oblasti, a naime Zakon o pravima pacijenata, Zakon o liječenju neplodnosti asistiranim reproduktivnim tehnologijama ("Službeni list RCG", br. [74/2009](#)) i Zakon o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica ("Službeni list RCG", br. [32/2005](#) i [27/2013](#)), opterećeni su pravnim režimom lišenja poslovne sposobnosti, te je nakon sprovođenja preporučenih izmjena ovog pravnog režima potrebno izmijeniti i relevantne odredbe navedenih posebnih zakona.

Zdravlje lica sa invaliditetom zahtijeva poseban pristup, kako u dijelu odnosa zdravstvenih radnika, tako i u dijelu spremnosti sistema da podrži ostvarivanje prava u oblasti zdravstvene zaštite.

Lica sa invaliditetom predstavljaju posebno osjetljivu grupu, koja je obično na društvenoj margini i heterogena u odnosu na urođene ili stečene fizičke, senzorne, intelektualne i emocionalno smanjene sposobnosti. Usljed mnogih barijera, lica sa invaliditetom imaju poteškoće kod ostvarivanja zdravstvene zaštite, kako u dijelu fizičke dostupnosti, tako i u dijelu pružanja zdravstvenih usluga, koji dovode do nejednakog položaja u društvu i diskriminacije u ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu..

U domenu zdravstvene zaštite još uvijek postoji čitav niz problema koji se tiču nabavke i korišćenja pomagala, kao pravo iz obaveznog zdravstvenog osiguranja.

Posmatranjem isključivo sistema zdravstvene zaštite, odnosno domova zdravlja i drugih zdravstvenih ustanova, rezultati istraživanja koje je sprovedeno 2016. godine od strane Ministarstva za ljudska i manjinska prava uz podršku UNDP-a pokazuju da najveći problem predstavljaju ginekološke i stomatološke usluge, ali i nedostatak pojedinih specijalizovanih kadrova, pre svega logopeda. Napori nadležnih u ovom domenu, treba posebno da budu usmereni ka saniranju ovih primarnih problema, ali i drugih koji postoje u sistemu zdravstva..

Rezultati istraživanja pokazuju da je postojeće zakonske propise potrebno unaprijediti kroz obezbjeđivanje odgovarajućem pristupu ortopedskim pomagalima. Pristup odgovarajućim ortopedskim pomagalima u pogledu cijene, popravke ili zamjene po isteku garantnog roka i bolja ponuda izboru ortopedskih pomagala, vremenski period između dobijanja novih pomagala kod jedne osobe primijećeni su kao prostr za

unapređenje ove usluge. Istraživanje ukazuje da je potrebno licima sa invaliditetom dodatno olakšati postupak obezbeđivanja adekvatnih ortopedskih pomagala.

Strateški cilj u oblasti zdravstvene zaštite i pristupa adekvatnim pomagalima

Ravnopravan pristup zdravstvenoj zaštiti licima sa invaliditetom

Strateške mjere

- Obezbijediti implementaciju preporuka utvrđenih Analizom usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom;
- Omogućiti ravnopravan pristup licima sa invaliditetom informacijama o seksualnom i reproduktivnom zdravlju i kontracepciji;
- Omogućiti ravnopravan pristup zdravstvenim uslugama za lica sa invaliditetom u ruralnim i slabije razvijenim područjima.

7.9. DISKRIMINACIJA U OBLASTI POLITIČKOG I JAVNOG ŽIVOTA

Obezbeđivanje licima sa invaliditetom mogućnost učešća u političkom i javnom životu zajednice na osnovu principa jednakosti odlika je demokratskog pravnog sistema.

Zakon o izboru odbornika i poslanika¹³ u čl.2 propisuje da odbornike i poslanike biraju i pravo da budu birani za odbornika i poslanika imaju građani koji imaju crnogorsko državljanstvo i koji su upisani u birački spisak u skladu sa zakonom kojim se uređuje birački spisak, na osnovu opšteg i jednakog biračkog prava, na slobodnim i neposrednim izborima, tajnim glasanjem, u skladu sa ovim zakonom. Pravo da bira i da bude biran za poslanika (i odbornika) ima birač koji je navršio 18 godina života, koji je poslovno sposoban i koji ima prebivalište u Crnoj Gori najmanje dvije godine prije dana održavanja izbora.

Analiza usklađenosti zakonodavstva sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom pokazuju da je Opšta je ocjena da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore djelimično usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o izboru odbornika i poslanika i Zakon o političkim partijama djelimično su usklađeni sa standardima Zakona i Konvencije.

Zakon o nevladinim organizacijama usklađen je sa standardima Zakona i Konvencije.

Preporuke iz Analize usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom:

Odredbe Zakona o izboru odbornika i poslanika i Zakon o političkim partijama koje se odnose na biračko pravo i osnivanje političke partije opterećene su pravnim režimom lišenja poslovne sposobnosti. Nakon izmjena ovog pravnog režima, u skladu sa standardima Konvencije, potrebno je takođe pristupiti i izmjenama relevantnih odredbi navedena dva zakona u ovoj oblasti.

Potrebno je licu sa oštećenjem sluha, a koje obavlja funkciju u kolektivnim organima i tijelima, kao što je Skupština Crne Gore, skupštine jedinica lokalne samouprave i dr, omogućiti ravnopravno učešće u kolektivnim oblicima rada ovih organa i tijela i to na taj način što će se zakonom propisati pravo ovog lica na usluge tumača za znakovni jezik. Usaglašavanje sa ovim standardom Konvencije bi moglo da se ostvari usvajanjem zakona o upotrebi znakovnog jezika.

¹³ "Službeni list Republike Crne Gore", br.4/1998...18/2000, "Službeni list Crne Gore", br.46/2011...12/2016

U sferi političkog djelovanja može se reći da postoji čitav niz sličnosti kao i kod situacije pred organima javne vlasti. Lica sa invaliditetom su i dalje na marginama političkog života, a pozitivni primjeri su sporadični i veoma rijetki. Čini se da tome donekle doprinose i lica sa invaliditetom pasivnim držanjem u političkim procesima, što je pokazala I posljednja izborna kampanja u Crnoj Gori.

Strateški cilj u oblasti političkog i javnog života

Ravnopravan pristup političkom i javnom životu za sva lica sa invaliditetom, bez diskriminacije

Strateški mjere

- Obezbijediti implementaciju preporuka utvrđenih Analizom usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom
- Omogućiti svim licima sa invaliditetom jednake mogućnosti u izbornim aktivnostima;
- Omogućiti uslove za elektronsko glasanje

7.10. DISKRIMINACIJA U OBLASTI KULTURE, SPORTA I REKREACIJE

Analiza usklađenosti pokazuje da je zakonodavstvo u ovoj oblasti uglavnom usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije. Zakon o kulturi usklađen je sa standardima Zakona i Konvencije. Zakon o bibliotečkoj djelatnosti i Zakon o muzejskoj djelatnosti uglavnom su usklađeni sa standardima Zakona i Konvencije. Zakon o kinematografiji je djelimično usklađen sa standardima Zakona i Konvencije. Zakon o sportu usklađen je sa standardima Zakona i Konvencije.

Preporuke iz Analize usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom:

Potrebno je u Zakonu o bibliotečkoj djelatnosti, prvo, terminološki uskladiti sa Zakonom odredbu člana 8, stav 4, alineja 4, a zatim u članu 31. unijeti "invaliditet" u listu ličnih svojstava u odnosu na koja se zabranjuje diskriminacija u korišćenju bibliotečke građe i usluga biblioteka, a s obzirom na istaknuti pravni položaj lica sa invaliditetom u tekstu ovog propisa.

Potrebno je u Zakonu o muzejskoj djelatnosti terminološki uskladiti sa Zakonom odredbu člana 23, stav 3.

Potrebno je u nizu antidiskriminacionih odredbi Zakona o kinematografiji unijeti "invaliditet" u listu ličnih svojstava u odnosu na koja se propisuje javni interes u ovoj oblasti (član 4, stav 5), odnosno razvoj kinematografije (član 7, stav 5, i član 14, stav 8), posebno s obzirom na to da se liste ličnih svojstava u ovim odredbama djelimično razlikuju između sebe, a da se ne može pouzdano utvrditi razlog za ovo razlikovanje, te da se čini da ne postoji opravdani razlog za izostavljanje invaliditeta iz ovih lista.

U domenu kulture komparirajući prethodne periode postoje pomaci kada je kultura u pitanju, ali ovo je svakako oblast na kojoj treba kontinuirano djelovati i obezbijediti mjere unapređenja. U tom smislu, iako postoji obezbijedena pristupačnost osobama sa invaliditetom određenom broju kulturnih dobara i objekata kulture kao i podrška kreativnom radu i prezentaciji tog rada navedenih osoba neophodno je obezbijediti realizaciju mjera utvrđenih Programom razvoja kulture, a u cilju potpune implementacije standarda propisanih Konvencijom i Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom.

Prostori u kojima se realizuju kulturni sadržaji kao i kulturna dobra djelimično su prilagođeni standardima i potrebama lica sa invaliditetom.

Sa stanovišta antidiskriminatorskog postupanja u domenu kulture kao primjer pozitivne prakse, Pomorski muzej Crne Gore odražao je prezentaciju vodiča Pomorskog muzeja na Brajevom pismu, kao dio Programa Dana evropske baštine 2016.godine.

Vodič Pomorskog muzeja na Brajevom pismu, a prije njega prilagođavanje dijela muzejskog materijala osobama sa invaliditetom, važan su doprinos realizaciji principa jednakog prava na kulturu, na kulturno nasljeđe, što je, jedan od polaznih principa Programa razvoja kulture.

Takođe, javna ustanova koja podstiče stvaralaštvo lica sa oštećenjem vida je Biblioteka za slijepe, osnovana 2014. godine.

Na osnovu postojećih podataka o učešću lica sa invaliditetom u kulturnim događajima, bilo kao gledaoci bilo kao pružaoci usluga evidentno je da treba i dalje raditi na unapređenju ovog segmenta kulture u skladu sa mjerama i aktivnostima planiranim Programom razvoja kulture. Takođe, bilo bi svrsishodno pripremiti i analizu koja bi ukazala na prepreke za učešće lica sa invaliditetom u kulturnom životu.

Ministarstvo u zavisnosti od finansijskih sredstva podržava kulturne sadržaje i programe koji promovišu stvaralaštvo lica sa invaliditetom, kroz aktivnosti nacionalnih i opštinskih ustanova kulture.

Ministarstvo kulture podstiče razvoj kulturno-umjetničkog stvaralaštva lica sa invaliditetom putem javnog konkursa, na kome je jedan od kriterijuma između ostalih i doprinos afirmaciji stvaralaštva lica sa invaliditetom. Podrška se obezbjeđuje u zavisnosti od kvaliteta projekata i broja lica sa invaliditetom koji se prijavljuju na predmetnim konkursima. Interesovanje na godišnjem nivou kada je u pitanju broj lica sa invaliditetom koji apliciraju na navedenom konkursu ne pokazuje trend rasta.

Ne postoje podaci o učešću lica sa invaliditetom u kulturnim događanjima, niti postoji studija koja bi ukazivala na prepreke za učešće lica sa invaliditetom u kulturnom životu, bilo kao gledaoci, bilo kao pružaoci usluga.

Strateški cilj u oblasti kulture, sporta i rekreacije

Ravnopravno učešće lica sa svim oblicima invaliditeta u kulturnom životu Crne Gore.

Strateški mjere

- Obezbijediti implementaciju preporuka utvrđenih Analizom usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom;
- Promovisati dobru praksu u zaštiti od diskriminacije lica sa invaliditetom u oblasti kulture, sporta i rekreacije.

8. LOKALNE SAMOUPRAVE U PROCESU ZA ZAŠTITE OD DISKRIMINACIJE LICA SA INVALIDITETOM

Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom propisuje obavezu između ostalih i organa i jedinica lokalne samouprave, javnih preduzeća i druga pravna lica koja vrše javna ovlašćenja (u daljem tekstu: organi), kao i druga pravna i fizička lica, u okviru svojih nadležnosti i ovlašćenja, **da donose, odnosno uvide i sprovode propise i posebne mjere, koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje**

ravnopravnosti i zaštite lica sa invaliditetom, koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju u odnosu na druga lica.

Propisi i posebne mjere se donose, odnosno preduzimaju u oblasti: uređenja prostora i izgradnje objekata, informisanja, saobraćaja, vaspitanja i obrazovanja, zapošljavanja, rada, zdravlja, socijalne zaštite, kulture, javnog i političkog djelovanja, kao i u drugim oblastima društvenog života u kojima postoje razlozi za njihovo donošenje, odnosno uvođenje u smislu stava 1 ovog člana.

Posebne mjere iz stava 1 ovog člana, primjenjuju se srazmjerno potrebama i mogućnostima i traju do ostvarenja ciljeva koji su tim mjerama utvrđeni

U skladu sa Zakonom o lokalnoj samoupravi Crne Gore, lokalna samouprava je nadležna za rješavanje o pravima iz oblasti boračko-invalidske zaštite i vođenje evidencije o korisnicima prava (član 32. st. 1. tč 20). Pored toga lokalna uprava učestvuje u obezbjeđivanju uslova i unaprjeđenju djelatnosti: zdravstvene zaštite, obrazovanja, socijalne i dječije zaštite, zapošljavanja i drugih oblasti od interesa za lokalno stanovništvo i vrši prava i dužnosti osnivača ustanova koje osniva u ovim djelatnostima, u skladu sa zakonom.

U skladu sa članom 38. Zakona o lokalnoj samoupravi, zakonom ili propisom se može predvidjeti i da se pojedini poslovi iz nadležnosti organa uprave povjere opštini.

Strateški cilj

Postizanje ravnopravnosti u uživanju ljudskih prava lica sa invaliditetom i pristupu javnim uslugama na lokalnom nivou

Strateške mjere

- Donošenje lokalnih akcionih planova za zaštitu od diskriminacije lica sa invaliditetom i promociju jednakosti.
- Organizovati kampanje za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti na nivou lokalnih samouprava.
- Organizovati edukacije (seminare, radionice) za predstavnike lokalnih samouprava.

9. PRAĆENJE REALIZACIJE STRATEGIJE

U cilju praćenja realizovanih aktivnosti Vlada Crne Gore će obezbijediti kvalitetan i efikasan **monitoring**. S tim u vezi posvetiće dodatnu pažnju praćenju sprovođenja Strategije. Koordinacija praćenja primjene Strategije biće povjerena Komisiji sastavljenoj od predstavnika resornih ministarstava i predstavnika civilnog društva.

Akcionim planovima utvrdiće se jasna odgovornost nadležnih institucija za sprovođenje mjera iz ove Strategije.

Pored **redovnih sredstava** koja se izdvajaju u budžetima institucija nadležnih za implementaciju Strategije, za određeni broj aktivnosti sredstva bi bila obezbijeđena i iz odgovarajućih fondova međunarodne zajednice.

Vlada Crne Gore podržava aktivnosti za obezbjeđenje potpune zaštite od diskriminacije i uživanje jednakih prava u svim oblastima života lica sa invaliditetom i podržava da sve obaveze koje proisteknu na osnovu ove Strategije je neohodno prilagoditi sredstvima

koja se planiraju godišnjim Zakonom o budžetu, nosilaca aktivnosti koji su prepoznati kao korisnici budžetskih sredstava.

10. REZIME

Strategija za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2017-2021 godine predstavlja posebni dokument u Crnoj Gori, koji se bavi implementacijom politike zaštite prava lica sa invaliditetom od diskriminacije i promocije jednakosti sa drugim licima. Ovo je **prvi strateški dokument kojim se definišu mjere i aktivnosti za obezbjeđivanje potpune zaštita od diskriminacije i uživanje jednakih prava** u svim oblastima života licima sa invaliditetom.

Razlog za donošenje ovakvog dokumenta je **utemeljen u odredbi člana 6 Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom**¹⁴, kojom se eksplicitno propisuje **obaveza Ministarstvu za ljudska i manjinska prava**, kao organa državne uprave nadležanog za poslove ljudskih i manjinskih prava, **da pripremi strateški dokument** koji se odnosi na zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti tih lica sa drugim licima.

Takođe, **Programom rada Vlade Crne Gore za 2016. godinu** predviđeno je donošenje Strategije za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2017-2021 godine sa Akcionim planom.

Prilikom usvajanja Zakona o zabrani diskriminacije, Skupština je donijela Zaključak, kojim je obavezala Vladu Crne Gore da u cilju implementacije ovog Zakona, uradi Analizu svih propisa u oblastima koje definiše Konvencija Ujedinjenih Nacija o pravima osoba sa invaliditetom.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je u saradnji sa nadležnim institucijama i uz ekspertsku podršku, priprenilo **Analizu usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom s preporukom za harmonizaciju**, koju je Vlada Crne Gore usvojila na sjednici od 22. septembra 2016. godine.

Analiza **predstavlja polazni osnov za definisanje mjera iz ove Strategije, koje imaju za cilj puno usaglašavanje zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom.**

Opšti cilj Strategije je stvaranje uslova za postizanje pune ravnopravnosti lica sa invaliditetom sa drugim licima u skladu sa načelima UN Konvencije o pravima lica sa invaliditetom, Ustavom i zakonom.

Zadaci strategije

Usklađivanje pravnog okvira sa međunarodnim standardima, sprečavanje kršenja zabrane diskriminacije prema licima sa invaliditetom kroz obezbjeđivanje punog sprovođenja antidiskriminacionog zakonodavstva, praćenje i sprovođenje Konvencije UN o pravima lica sa invaliditetom.

Kako bi se omogućila efikasna primjena Strategije i njeno praćenje, ovaj programski dokument je podijeljen na oblasti koje Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom prepoznaje kao oblasti djelovanja i to :

- poštovanje dostojanstva ličnosti lica sa invaliditetom,
- diskriminacija u oblasti pristupačnosti (fizičke sredine, informacijama i komunikacijama, javnog prevoza,
- diskriminacija u pristupu javnim i privatnim dobrima i uslugama,

¹⁴ Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom ("Službeni list Crne Gore", br. 035/15, 044/15)

- diskriminacija u postupci pred nadležnim organima,
- diskriminacija u oblasti privatnosti i porodičnih odnosa,
- diskriminacija u oblasti vaspitanja, obrazovanja i stručnog osposobljavanja, diskriminacija u oblasti profesionalne rehabilitacije, rada i zapošljavanje,
- diskriminacija u oblasti socijalne zaštite i adekvatnog životnog standarda,
- diskriminacija u oblasti zdravstvene zaštite,
- diskriminacija u oblasti političkog i javnog života,
- diskriminacija u oblasti sporta, kulture i rekreacije.

U cilju **praćenja realizovanih aktivnosti** Vlada Crne Gore će obezbijediti kvalitetan i efikasan **monitoring**. Koordinacija praćenja primjene Strategije biće povjerena **Komisiji sastavljenoj od predstavnika resornih ministarstava i predstavnika civilnog društva**.

Akcionim planovima utvrdiće se jasna odgovornost nadležnih institucija za sprovođenje mjera iz ove Strategije.

Pored **redovnih sredstava** koja se izdvajaju u budžetima institucija nadležnih za implementaciju Strategije, za određeni broj aktivnosti sredstva bi bila obezbijeđena i iz odgovarajućih fondova međunarodne zajednice.

CRNA GORA
Ministarstvo za ljudska i manjinska prava

AKCIONI PLAN 2017/2018
STRATEGIJA ZA ZAŠTITU LICA SA INVALIDITETOM OD DISKRIMINACIJE I PROMOCIJU JEDNAKOSTI

POŠTOVANJE DOSTOJANSTVA LIČNOSTI LICA SA INVALIDITETOM

MJERE	AKTIVNOSTI	NOSIOCI POSLOVA	ROK	POKAZATELJI	BUDŽET
1.Praćenje primjene međunarodnih dokumenata i konvencija, kao i usvojenih međunarodnih standarda za zaštitu lica sa invaliditetom, preduzimanje mjera za njihovu implementaciju u pravni sistem Crne Gore i praćenje poštovanja tih dokumenata	Praćenje implementacije preporuka iz Analize usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom	MLJMP, u saradnji sa MRT, MRSS, MPS, MZD, MFA, MF, MSP, MUP,MJU	2017/2018	Usaglašenost sa UN Konvencijom o pravima lica sa invaliditetom i Direktivama EK	Redovna sredstva
2.Organizovanje istraživanja i analiza stanja u oblasti zaštite lica sa invaliditetom od diskriminacije i promocije jednakosti tih lica sa drugim licima;	Sprovesti istraživanje javnog mnjenja o diskriminaciji lica sa invaliditetom	MLJMP	2018	Sprovedeno istraživanje	Redovna sredstva uz projektno finansiranje i donacije

MJERE	AKTIVNOSTI	NOSIOCI POSLOVA	ROK	POKAZATELJI	BUDŽET
3.Saradnja sa lokalnom samoupravom u oblasti zaštite lica sa invaliditetom od diskriminacije i promocije jednakosti tih lica sa drugim licima;	Realizovati aktivnosti sa lokalnom samoupravom sa fokusom na zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti	MLJMP, lokalne samouprave, NVO	2017/2018	Realizovane aktivnosti	Redovna sredstva
4.Unaprijediti saradnju sa nevladinim organizacijama u oblasti zaštite lica sa invaliditetom od diskriminacije i promocije jednakosti tih lica sa drugim licima	Organizovati sastanke sa predstavnicima nevladinih organizacija	MLJMP, NVO	2017/2018	Unaprijedjena saradnja sa NVO –ima.	Redovna sredstva

MJERE	AKTIVNOSTI	NOSIOCI POSLOVA	ROK	POKAZATELJI	BUDŽET
<p>5.Eliminisati stereotipe i predrasude o licima sa invaliditetom, kao i štetnih radnji kojima se diskriminišu ova lica u svim oblastima života, uključujući i predrasude zasnovane na polu i uzrastu;</p>	<p>Medijska kampanja usmjerena na zabranu diskriminacije, rušenju predrasuda i stereotipa i povećanju tolerancije na lica sa invaliditetom</p>	<p>MLJMP</p>	<p>2017/2018</p>	<p>Realizovana medijska kampanja</p>	<p>Redovna sredstva</p>
<p>6.Organizovati edukaciju i treninge za različite ciljne grupe u cilju podizanja nivoa svijesti o licima sa invaliditetom i njihovim pravima,</p>	<p>Organizovati cikluse edukacija o mehanizmima zaštite od diskriminacije, namijenjen predstavnicima centara za socijalni rad</p>	<p>MLJMP; u saradnji sa MRSS; NVO;</p>	<p>2017/2018.</p>	<p>Održan VI ciklus edukacija o zabrani antidiskriminacionog ponašanja i mehanizmima zaštite od diskriminacije</p>	<p>Redovna sredstva uz projektno finansiranje i donacije</p>

MJERE	AKTIVNOSTI	NOSIOCI POSLOVA	ROK	POKAZATELJI	BUDŽET
7. Pokrenuti i sprovesti kampanju za podizanje nivoa svijesti javnosti o licima sa invaliditetom i njihovim pravima, uključujući rad sa djecom, od najranijeg uzrasta i kroz sve nivoe obrazovnog sistema	Organizovati edukativne radionice sa djecu sa invaliditetom o ljudskim pravima lica sa invaliditetom	NVO u saradnji sa MLJMP, MPS;	2017/2018	Održane edukativne radionice za djecu sa invaliditetom	Redovna sredstva
8. Podsticati medije da promovišu prava i zaštitu od diskriminacije lica sa invaliditetom	Kampanja i promocija zaštite lica sa invaliditetom u medijima.	MLJMP, Mediji	2017/2018	Realizovana kampanja i promocija	Redovna sredstva

MJERE	AKTIVNOSTI	NOSIOCI POSLOVA	ROK	POKAZATELJI	BUDŽET
9. Uvesti i izraditi program o konceptu ljudskih prava lica sa invaliditetom i principu razumnih adaptacija u materijalima za polaganje stručnog ispita za rad u državiim organima	Izrada Curriculum-a	MLJMP, <i>Uprava za kadrove</i>	2018	<ul style="list-style-type: none"> Izrašen Curriculum Broj obuhvaćenih tema broj stručnjaka/ca angažovanih na izradiCurriculum-a 	Projektne aktivnosti

DISKRIMINACIJA U OBLASTI PRISTUPAČNOSTI

MJERE	AKTIVNOSTI	NOSIOCI POSLOVA	ROK	POKAZATELJI	BUDŽET
1.Obezbijediti implementaciju propisa i izgradnju pristupačnog okruženja	Praćenje i nadzor implementacije propisa	Uprava za inspekcijske poslove	2017/2018	Implementirani propisi	Redovna sredstva

<p>2.Edukovati državne i lokalne službenike i namještenike i vršioce javnih funkcija o konceptu pristupačnosti postojećih objekta</p>	<p>Organizovati seminare Organizovati radionice</p>	<p>MORT u saradnji sa Upravom za Kadrove</p>	<p>2017/2018</p>	<p>Organizovani seminari Organizovane radionice Povećan nivo znanja državnih i lokalnih službenika i namještenika</p>	<p>Redovna sredstva</p>
<p>3.Obezbijediti implementaciju preporuka utvrdjenih u Analizi usklađenosti zakonodavstva Crne Gore sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom u oblasti pristupačnosti informaciono komuniacionih tehnologija</p>	<p>Izmijeniti Zakon o unutrašnjoj trgovini</p>	<p>ME</p>	<p>2017/2018</p>	<p>Izmijenjen Zakon o unutrašnjoj trgovini</p>	<p>Redovna sredstva</p>

4.Ustanoviti generalni zahtjev za pristupačnost svih izvora informacija i sredstava komunikacije koji su objavljeni na portalima organa državne uprave	Izrada Smjernica za kreiranje dokumenata na portalu i podportalu Vlade CG dostupni licima sa invaliditetom.	MJU	2017	Izradjena Smjernica za kreiranje dokumenata na portalu Vlade CG dostupni licima sa invaliditetom	Redovna sredstva
	Organizovanje edukativnih radionica administratorima portala i podportala Vlade CG u skladu sa standardima e -pristupačnosti	MJU	2017	Organizovane edukativne radionice administratorima portala i podportala Vlade CG u skladu sa standardima pristupačnosti	Redovna sredstva
	Izrada nove smjernice za razvoj i upravljanje internet prezentacijama državnih organa, organa državne uprave i organa lokalne samouprave	MJU	2017	Izrađena nova Smjernica za razvoj i upravljanje internet prezentacijama državnih organa, organa državne uprave i lokalne samouprave	Redovna sredstva

5.Ohrabriti sredstva informisanja i komunikacija u privatnom vlasništvu da u što većoj mjeri obezbijede pristupačnost informacija licima sa svim oblicima invaliditeta	Organizovati radne sastanke za predstavnike privatnih medija	MJU	2018	Organizovani sastanci	Redovna sredstva
6. Obezbijediti implementaciju preporuka utvrđenih Analizom usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom u oblasti javnog prevoza	Izmijeniti Zakon o prevozu u drumskom saobraćaju	MSP	2018	Izmijenjen zakon	Redovna sredstva
	Izmijeniti Zakon o bezbjednosti, organizaciji i efikasnosti željezničkog prevoza	MSP	2018	Izmijenjen zakon	Redovna sredstva
7.Omogućiti pristup informacijama i komunikacijama u javnom prevozu licima sa svim oblicima invaliditeta	Implementacija Zakona o prevozu u drumskom saobraćaju	MSP, lokalne samouprave	2017/2018	Implementiran Zakon	Redovna sredstva

8.Obezbijediti implementaciju preporuka utvrdjenih Analizom usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom u oblasti pristupa javnim dobrima i uslugama	Izmijeniti Zakon o unutrašnjoj trgovini	ME	2017/2018	Izmijenjen zakon	Redovna sredstva
---	---	----	-----------	------------------	------------------

DISKRIMINACIJA U POSTUPCIMA PRED ORGANIMA

MJERE	AKTIVNOSTI	NOSIOCI POSLOVA	ROK	POKAZATELJI	BUDŽET
1. Razmotriti preporuke iz Analize usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom	Prilikom rada na izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku razmotriti preporuke iz Analize usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom	Ministarstvo pravde	2018.	Rezultat razmatranja preporuka iz Analize od strane Radne grupe;	Redovna sredstva
	Prilikom rada na izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Crne Gore razmotriti preporuke iz Analize usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom	Ministarstvo pravde	2017.	Rezultat razmatranja preporuka iz Analize od strane Radne grupe;	Redovna sredstva

DISKRIMINACIJA U OBLASTI SOCIJALNE ZAŠTITE, ADEKVATNOG ŽIVOTNOG STANDARDA, SAMOSTALNOG ŽIVOTA I ŽIVOTA U ZAJEDNICI

MJERE	AKTIVNOSTI	NOSIOCI POSLOVA	ROK	POKAZATELJI	BUDŽET
1.Unaprijediti Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti u skladu sa međunarodnim standardima	Izmijeniti Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti	MRSS	2017.	Izmijenjen Zakon	Redovna sredstva
2.Formirati registar lica sa invaliditetom, kao obezbijediti pristup informacijama i samo informisanje licima sa invaliditetom o pravima iz socijalne i dječije zaštite.	-Izrada projektnog zadatka Registra: kriterijumi, obim, vrsta podataka i sl. - Izrada softverskog rješenja Registra	CZSR, MRSS, NVO, međunarodne organizacije	2017.	Urađen projektni zadatak Urađeno softversko rješenje	Redovna sredstva
3.Uspostaviti, razviti i promovisati usluge iz sistema socijalne i dječije zaštite	Razviti, uspostaviti i promovisati usluge iz sistema socijalne i dječije zaštite	MRSS	2017/ 2018	Broj uspostavljenih usluga	Redovna sredstva

MJERE	AKTIVNOSTI	NOSIOCI POSLOVA	ROK	POKAZATELJI	BUDŽET
4. Omogućiti sistematsko i organizovano stručno usavršavanje pružalaca usluga za lica sa invaliditetom i stručnih radnika saradnika u socijalnoj i dječijoj zaštiti.	<p>Obuka stručnih radnika i stručnih saradnika u sistemu socijalne i dječije zaštite;</p> <p>Obuka pružalaca usluga u sistemu socijalne i dječije zaštite</p>	MRSS, ZSDZ	2017/ 2018	<p>Broj obuka i broj obučenih stručnih radnika i stručnih saradnika</p> <p>Broj obučenih pružalaca usluga</p>	Redovna sredstva

DISKRIMINACIJA U OBLASTI PRIVATNOSTI I PORODIČNIH ODNOSA

MJERA	AKTIVNOSTI	NOSIOCI POSLOVA	ROK	POKAZATELJ I	BUDŽET
<p>1.Razmotriti preporuke iz Analize usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom</p>	<p>Prilikom rada na izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Crne Gore razmotriti preporuke iz Analize usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom</p>	<p>Ministarstvo pravde</p>	<p>2017.</p>	<p>Rezultat razmatranja preporuka iz Analize od strane Radne grupe;</p>	<p>Redovna sredstva</p>

DISKRIMINACIJA U OBLASTI VASPITANJA, OBRAZOVANJA I STRUČNOG OSPOSOBLJAVANJA

MJERE	AKTIVNOSTI	NOSIOCI POSLOVA	ROK	POKAZATELJI	BUDŽET
1. Unaprijediti pravni okvir u smjeru pune primjene načela zabrane diskriminacije	Izmjene i dopune zakona na svim nivoima obrazovanja i vaspitanja u cilju obezbjeđivanje jednakih prava i zabrane diskriminacije	Ministarstvo prosvjete	2017/2018	Zakoni izmijenjeni i dopunjeni u smjeru promocije jednakosti	
2. Kontinuirano sprovoditi inkluzivne aktivnosti koje promovišu jednakost, različitost, nediskriminaciju (radionice, vršnjačko iskustvo, podrška i sl.)	<ul style="list-style-type: none"> - u školama organizovati radionice na teme jednakost prava, nediskriminacija - pripremiti informativni materijal o pravima iz oblasti nediskriminacije za nastavni kadar - sprovoditi obuke za primjenu IROP-a - organizovati savjetovanja za kadar na temu nediskriminacije - osmisliti informativni materijal za test administratore na temu individualizacija kao uvod u nediskriminaciju - uraditi informatore o dostupnosti i pristupačnosti 	MPS, ZzŠ, NVO, međunarodni partneri	2017/2018	<ul style="list-style-type: none"> Broj škola, radionica, učesnika, teme. -Urađen informativni materijal o pravima iz oblasti nediskriminacije za nastavni kadar -Broj obuka i obučenih za izradu i primjenu IROP-a - Broj savjetovanja i učesnika - Urađen i promovisan informativni materijal - Urađeni informatori, obezbijedena oprema, pomagala u skladu sa potrebama i sl. 	50.000€

MJERE	AKTIVNOSTI	NOSIOCI POSLOVA	ROK	POKAZATELJI	BUDŽET
3.Unaprijediti prikupljanja i razmjenu informacija i podataka o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom	obuka komisija za usmjeravanje po procjeni potreba - savjetovanja za unošenje podataka u MEIS - izrada uputstva i vodiča za vođenje evidencije o deci sa smetnjama i teškoća u razvoju sa fokusom na pravo i nediskriminaciju	MPS, ZzŠ, NVO, međunarodni partneri	2017/ 2018	Broj obuka i obučenih i teme - Broj savjetovanja i učesnika -Urađena, promovisana i podijeljena izrada uputstva i vodiči	15.000€

DISKRIMINACIJA U OBLASTI PROFESIONALNE REHABILITACIJE, RADA I ZAPOSŁJAVANJA

MJERE	AKTIVNOSTI	NOSIOCI POSLOVA	ROK	POKAZATELJI	BUDŽET
1.Obezbijediti implementaciju preporuka utvrđenih Analizom usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom	Izmijeniti Zakon o radu	MRSS	2017	Izmijenjen Zakon o radu	Redovna sredstva
	Izmijenjen Zakon o državnim službenicima i namještenicima	MJU	2018	Izmijenjen Zakon	Redovna sredstva
2.Smanjenje barijera i stereotipa poslodavaca prema licima sa invaliditetom i povećanje stepena njihove informisanosti o prednostima politike zapošljavanja licima sa invaliditetom.	Realizovanje projekata po osnovu Javnog poziva za finansiranje projekata za zapošljavanje lica sa invaliditetom – grant šema	MRSS, Zavod za zapošljavanje Crne Gore	2017/2018	Raspisan Javni poziv Br. zaposlenih lica sa invaliditetom Broj poslodavaca uključenih u projekat	Redovna sredstva

DISKRIMINACIJA U OBLASTI ZDRAVSTVENE ZAŠTITE I PRISTUPA ADEKVATNIM POMAGALIMA

MJERE	AKTIVNOSTI	NOSIOCI POSLOVA	ROK	POKAZATELJI	BUDŽET
1. Obezbijediti implementaciju Preporuka utvrđenih Analizom uskladenosti Zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom	Izmjena Zakona o pravima pacijenata	MZ, Institut za javno zdravlje, JZU i Fond za zdravstveno osiguranje	III Kvartal 2017	Izmjenjen Zakon	Redovna sredstva
	Izmjena Zakona o liječenju neplodnosti asistiranom reproduktivnim tehnologijama				
	Izmjena Zakona o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica				
2. Omogućiti ravnopravan pristup informacijama o seksualnom, reproduktivnom zdravlju i kontracepciji	Preventivni pregledi na svim nivoima zdravstvene zaštite	MZ i Javne zdravstvene ustanove	2017/2018	Br. preventivnih pregleda	Redovna sredstva
	Pristup edukativnim radionicama u organizaciji Instituta za javno zdravlje i centrima za podršku, odnosno savjetovalištim na primarnom nivou zdravstvene zaštite uz obavezu, a po potrebi, prisustvo tumača, i usluge medijatora Obezbjedjivanje i pristup informacija za lica sa oštećenjem vida i sluha uz podršku po gestovnog prevodioca i u formatu pristupačnom za lica sa oštećenjem vida				

MJERE	AKTIVNOSTI	NOSIOCI POSLOVA	ROK	POKAZATELJI	BUDŽET
3.Omogućiti ravnopravan pristup zdravstvenim uslugama za lica sa invaliditetom u ruralnim i slabije razvijenim područjima	Otvoriti ambulante u ruralnim područjima	MZ	2017/2018	Broj otvorenih ambulanti	Redovna sredstva

DISKRIMINACIJA U OBLASTI POLITIČKOG I JAVNOG ŽIVOTA

MJERE	AKTIVNOSTI	NOSIOCI POSLOVA	ROK	POKAZATELJI	BUDŽET
1.Omogućiti licima sa invaliditetom jednake mogućnosti u izbornim aktivnostima	<p>Kampanje za podizanje svijesti o uključivanju lica sa invaliditetom u politički život</p> <p>Edukacije za predstavnike/ce političkih partija/medija i lica sa invaliditetom</p> <p>Okrugli sto pod nazivom „ Učešće lica sa invaliditetom u političkom i javnom životu, bez diskriminacije “</p>	MLJMP u saradnji nadležnim institucijama	2017/2018 Kontinuirano	<p>Organizovana medijska kampanja</p> <p>Organizovane edukacije</p> <p>Organizovan okrugli sto</p>	<p>Redovna sredstva /projektne aktivnosti</p> <p>Donacije</p>

DISKRIMINACIJA U OBLASTI KULTURE, SPORTA I REKREACIJE

MJERE	AKTIVNOSTI	NOSIOCI POSLOVA	ROK	POKAZATELJI	BUDŽET
1. Obezbijediti implementaciju Preporuka utvrđenih Analizom uskladenosti Zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom	Izmijeniti Zakon o biblioteškoj djelatnosti	Ministarstvo kulture	2018	Izmijenjen zakon	Redovna sredstva
	Unaprijediti Zakon o muzejskoj djelatnosti	Ministarstvo kulture			
	Unaprijediti Zakon o kinematografiji	Ministarstvo kulture			
2. Promovisati dobre prakse u zaštiti od diskriminacije lica sa invaliditetom u oblasti sporta, kulture i rekreacije	Pratiti primjenu Zakona o sportu kod nacionalnih saveza i srodnih organizacija	Ministarstvo sporta	2017/2018	Implementiran zakon	Redovna sredstva

LOKALNE SAMOUPRAVE U PROCESU ZAŠTITE OD DISKRIMINACIJE LICA SA INVALIDITETOM

MJERE	AKTIVNOSTI	NOSIOCI POSLOVA	ROK	POKAZATELJ	BUDŽET
1.Izrada Modela LAP za zaštitu lica sa invalidietom od diskriminacije i promociju jednakosti	<p>Organizovanje međuresorske radne grupe za izradu Modela LAP-a za zaštitu lica sa invalidietom od diskriminacije i promociju jednakosti</p> <ul style="list-style-type: none"> - Indetifikovanje problema i potreba - Analiza problema - Definisane mjera za rešenje problema - Indetifikovanje nosioca aktivnosti za realizaciju LAP-a - Indetifikovanje izvora finansiranja za planirane aktivnosti 	<p>Zajednica opština Crne Gore, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava,</p> <p>MORT,</p> <p>NVO koje se bave zaštitom prava OSI</p>	<p>II kvartal 2017</p>	<p>Donešen Model LAP-a za zaštitu lica sa invalidietom od diskriminacije i promociju jednakosti</p> <p>i dostavljen jedinicama lokalne samouprave na korišćenje</p>	<p>Budžet Zajednice opština Crne Gore,</p> <p>Ministarstva za ljudska i manjinska prava,</p> <p>donatori</p>
2.Donošenje LAP za zaštitu lica sa invalidietom od diskriminacije i promociju jednakosti	<p>Pripremanje LAP-a za zaštitu lica sa invalidietom od diskriminacije i promociju jednakosti na osnovu Modela u jedinicama lokalne samouprave</p>	<p>Jedinica lokalne samouprave, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava,</p> <p>MORT,</p> <p>NVO koje se bave zaštitom prava OSI</p>	<p>Kontinuirano</p>	<p>Najmanje 5 LAP-a za zaštitu lica sa invalidietom od diskriminacije i promociju jednakosti usvojeno u jedinicama lokalne samouprave</p>	<p>Budžet jedinice lokalne samouprave,</p> <p>Ministarstva za ljudska i manjinska prava,</p> <p>donatori</p>

<p>3.Organizovati kampanje za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti na nivou lokalnih samouprava</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Organizovanje okruglih stolova i seminara za OSI i njihove porodice uz učešće predstavnika JLS, NVO i građana na temu: „<i>Jednake mogućnosti za sve članove lokalne zajednice</i>“ – ukljanjanje arhitektonskih i administrativnih barijera u cilju zaštite OSI od diskriminacije - Organizovanje promotivnih aktivnosti na javnim mjestima (info - štandovi na gradskim trgovima) i dijenje promotivnog materijala 	<p>Jedinice lokalne samouprave,</p> <p>Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Zajednica opština Crne Gore,</p> <p>NVO koje se bave zaštitom prava OSI</p>	<p>Kontinuirano</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Najmanje po jedan okrugli sto održan u svakoj JLS - Najmanje po jedna promotivna aktivnost organizovana u svakoj JLS 	<p>Budžet jedinice lokalne samouprave,</p> <p>Ministarstva za ljudska i manjinska prava,</p> <p>donatori</p>
<p>4.Organizovati edukacije (seminare, radionice) za predstavnike lokalnih samouprava</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Organizovanje seminara i radionica za zaposlene u organima jedinice lokalne samouprave, javnim službama i preduzećima (po regionima) za sprovođenje ativnosti iz LAP-ova, posebno sa akcentom na podizanje svijesti - Dodatna obuka za predstavnike lokalnih sekretarijata za društvene 	<p>Jedinice lokalne samouprave, Zajednica opština Crne Gore, Uprava za kadrove,</p> <p>Ministarstvo za ljudska i manjinska prava,</p> <p>MORT, NVO koje se bave zaštitom prava OSI</p>	<p>Kontinuirano</p>	<p>Najmanje po 1 seminar / obuka organizovan za opštine u sjevernom, centralom i južnom regionu Organizovana dodatna obuka za predstavnike lokalnih sekretarijata za</p>	<p>Budžet jedinice lokalne samouprave,</p> <p>Uprave za kadrove,</p> <p>Ministarstva za ljudska imanjinska prava</p>

	djelatnosti i uređenje prostora i izgradnju objekata za sprovođenje LAP-a			društvene djelatnosti i uređenje prostora i izgradnju objekata za sprovođenje LAP-a	
--	---	--	--	--	--

